МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0124-з
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
Н. С. Александрова

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доц.
О. О. Самсонова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доц.
С. В. Сиваш

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійна програма Дошкільна освіта

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____
«____» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ (СТУДЕНТОВІ)

Александровій Наталії Сергіївні

1. Тема роботи: «Формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри»
керівник роботи Самсонова Олена Олександрівна, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н. затверджені наказом ЗНУ від «02» жовтня 2025 р. № 1394-с

2. Строк подання студентом роботи: 21.11.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, соціальної й філософської літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): з'ясувати сутність поняття «соціально-громадянська компетентність», «гра», «патріотичне виховання», «сюжетно-рольова гра»; розкрити зміст та завдання формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку; визначити форми та методи формування соціально-громадянської компетентності; визначити особливості організації сюжетно-рольової гри дітей; визначити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників; дослідити рівень сформованості соціально-громадянської компетентності дітей; розробити методичні рекомендації та модель щодо формування соціально-громадянської компетентності засобом сюжетно-рольової гри.

5. Перелік графічного матеріалу: 10 таблиць, 19 рисунків з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Самсонова О. О.	01.11.2024 р.	29.11.2024 р.
Розділ 1	Самсонова О. О.	02.11.2024 р.	02.01.2024 р.
Розділ 2	Самсонова О. О.	07.04.2025 р.	07.04.2025 р.
Висновки	Самсонова О. О.	08.09.2025 р.	08.09.2025 р.
Додатки	Самсонова О. О.	06.10.2025 р.	06.10.2025 р.

7. Дата видачі завдання: 01.11.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень	виконано
2	Аналіз наукових джерел	листопад	виконано
3	Написання вступу	грудень-березень	виконано
4	Написання першого розділу	квітень-вересень	виконано
5	Написання другого розділу	вересень	виконано
6	Написання висновків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Н. С. Александрова
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ О. О. Самсонова
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль

Нормоконтролер _____ Л. М. Шульга
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 52 с., 10 таблиць, 19 рисунків, 58 джерел.

Мета дослідження: обґрунтування значення організація сюжетно-рольової гри дітей дошкільного віку, як засобу формування соціально-громадянської комптетентності дітей дошкільного віку.

Об’єкт дослідження: процес формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: організація сюжетно-рольової гри та методичні підходи до формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

Методи дослідження.

Теоретичні: аналіз наукової літератури, систематизація та узагальнення отриманої інформації, моделювання.

Емпіричні: бесіди з дітьми, спостереження за дітьми, формувальний експеримент, тестування, аналіз дитячих робіт, вивчення педагогічного досвіду. Теоретичне значення: обґрунтовати значення сюжетно-рольової гри у формуванні соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку, визначити форми, методи та прийоми формування означеної компетентності, розробити та охарактеризувати модель формування соціально-громадянської компетентності дошкільників.

Практичне значення: впровадження моделі та методичних рекомендацій у практику роботи закладу дошкільної освіти щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

ГРА, СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ, ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ, ДОШКІЛЬНИКИ

SUMMARY

Aleksandrova N. S. Formation of socio-civic competence of preschool children through story-role-playing games The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (58 items) and 2 appendix on 16 pages.

The purpose of the research: justification of the importance of organizing a story-role-playing game for preschool children as a means of forming the socio-civic competence of preschool children

The research tasks:

1. To analyze the features of the formation of socio-civic competence of preschool children.

2. To determine the role of organizing a plot-role-playing game in the formation of socio-civic competence.

3. To develop and substantiate a model of the formation of socio-civic competence of preschoolers.

4. Develop and present methodological recommendations for the formation of socio-civic competence using story-role-playing games.

5. Conduct research to determine the level of formation of socio-civic competence of preschoolers.

The part 1. Theoretical aspects of the problem of forming social and civic competence of preschool children.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concepts of “social and civic competence”, “game”, “moral education”, “patriotic education”, “plot-role-playing game” was clarified. The content and tasks of forming the social and civic competence of preschoolers were determined.

The features and principles of organizing a story-role-playing game are outlined. The concepts of the game, the advantages of organizing the game activities

of preschoolers, and modern characteristics of the game (active, social, joyful, meaningful, motivating) are presented. The research developed and theoretically substantiated a model for the formation of social and civic competence of preschool children. The model includes the following elements: ensuring cooperation between educators and teachers, organizing a modern play environment,

The part 2. Research on the formation of socio-civic competence of preschool children.

The components (cognitive, emotional-value, activity) and levels (high, sufficient, average, low) and indicators of the formation of children's socio-civic competence were determined. Using the games, exercises, and other forms of work we selected with older preschool children, we identified the insufficient formation of the foundations of social and civic competence.

However, taking into account the methodological recommendations we developed for educators and the implementation of the model in the practice of preschool education, we obtained research results that indicated an increase in the level of formation of children's socio-civic competence.

Keywords: game, social-civic competence, moral education, patriotic education, preschool education institution, preschool children.

ЗМІСТ

Вступ…….. 8
Розділ 1. Теоретичні аспекти проблеми формування соціальнс громадянської компетентності дітей дошкільного віку..... 12
1.1. Поняття та зміст соціально-громадянської компетентності дошкільникі у наукових дослідженнях .....…… 12
1.2. Особливості організації сюжетно-рольової гри з дітьми дошкільного віку …….. 17
1.3. Модель формування соціально-громадянської компетентност дошкільників…….. 22
Розділ 2. Дослідження сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку…… 29
2.1. Діагностика рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку…… 29
2.2. Методичні рекомендації щодо формування соціально-громадянської компетентності дошкільників……..……..……. 43
2.3. Аналіз результатів дослідження..... 52
Висновки……..…… 57
Список використаних джерел……..……..… 60
Додатки…….. 66

ВСТУП

Актуальність теми полягає у тому, що на сьогодні, в умовах воєнного стану держава потребує соціально-відповідальних громадян з активною громадянською позицією. Саме тому, на сьогодні актуальним питанням є формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначені основні компетентності, які необхідно формувати у дітей дошкільного віку: математична, екологічна, ігрова, соціально-громадянська та інші. Адже, саме у дошкільному віці закладаються основні засади знань та характеристик дитини [2].

Науковці розглядають дошкільний вік, як період, в якому закладаються основи національно-патріотичного виховання, коли формується національно-патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність особистості дитини. Базисом національно-патріотичного виховання є певна сума знань окреслена державним стандартом дошкільної освіти в Україні. Діюча програма економічної і соціальної розбудови Української держави має систему завдань, які спрямовані на розвиток освіти і виховання підростаючого покоління.

Національно-патріотичне виховання зустрічається з численними викликами. Серед основних аспектів актуальності національно-патріотичного виховання в умовах сучасності можна виділити наступні пункти, як збереження ідентичності та формування громадянської свідомості, підтримка національної безпеки, підтримка економічного розвитку та розвиток соціальної єдності.

Загалом, національно-патріотичне виховання є важливим елементом будь-якого суспільства, оскільки воно сприяє формуванню гармонійних, відповідальних та свідомих громадян, які готові приносити користь своїй країні та спільноті в цілому, і як було зауважено вище, формування національно-патріотичної самосвідомості та громадянської відповідальності починається саме з дошкільного віку.

Проблему формування компетентностей дітей дошкільного віку досліджує у своїх працях Т. Андрющенко, який наголошує на необхідності формування здоров'язбережувальної компетентності, яка є основою для інших [1].

Соціально-громадянська компетентність включає в свою структуру не тільки формування цінностей дітей та патріотичне виховання, а й певно визначену сукупність знань, умінь, соціальних почуттів та ціннісних ставлень особистості. Ці відношення проявляються у здатності взаємодіяти з іншими людьми. Так дитина навчається дотримуватись правила суспільного життя. У ціннісному аспекті дитина виявляє любов до Батьківщини, навчається брати активну участь у житті громади та суспільства. Так, дитина визначає свою громадянську позицію, проявляє сформовану національну свідомість та ідентичність.

Проблему формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку розглядають у своїх наукових розвідках вчені О. Косенчук [21], Т. Ремех [39], О. Субіна [48], В. Шахрай [53].

Науковцями у дослідженнях зазначається, що такий вид гри як сюжетно-рольова, позитивно впливає на розвиток і формування особистості дитини дошкільного віку, адже у цій грі дитина може виявити свої знання та досвід, увійти у різні ролі дорослої людини, удосконалити раніше набуті знання. Саме у цій грі дитина навчається активно спілкуватись, взаємодіяти з однолітками.

На думку Н. Волощенко, А. Корнійчук, які у дослідженні розкривають роль сюжетно-рольової гри у формуванні моральних норм поведінки дітей старшого дошкільного віку, зазначають, що означена діяльність позитивно впливає на розвиток і формування особистості дитини [53]. Ми підтримуємо думку вчених, адже гра є провідною діяльністю дітей у дошкільному дитинстві.

Вченими у наукових розвідках розкривається питання формування соціально-громадянської компетентності, проте, на нашу думку глибокого дослідження науковцями та уваги педагогів потребують питання засобів формування означеної компетентності, умов організації означеного процесу,

особливостей впровадження підходу «навчання через гру» у роботі з дітьми. З огляду на представлені тези недосліджених питань нами обрано тему кваліфікаційної роботи: «Формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри».

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні значення організації сюжетно-рольової гри дітей дошкільного віку, як засобу формування соціально-громадянської компететентності дітей дошкільного віку.

Об’єкт дослідження: процес формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: організація сюжетно-рольової гри та методичні підходи до формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1.Проаналізувати особливості формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

2.Визначити роль організації сюжетно-рольової гри у формуванні соціально-громадянської компетентності.

3.Розробити та обґрунтувати модель формування соціально-громадянської компетентності дошкільників.

4.Розробити та представити методичні рекомендації до формування соціально-громадянської компетентності засобами сюжетно-рольової гри.

5.Провести дослідження щодо визначення рівня сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз наукової літератури, систематизація та узагальнення отриманої інформації, моделювання.

Емпіричні: бесіди з дітьми, спостереження за діяльністю дітей дошкільного віку, аналіз дитячих робіт, вивчення робіт педагогічного досвіду.

Теоретичне значення: обґрунтувати значення сюжетно-рольової гри у формуванні соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку,

визначити форми, методи та прийоми формування означеної компетентності, розробити та охарактеризувати модель формування соціально-громадянської компетентності дошкільників.

Практичне значення: впровадження моделі та методичних рекомендацій у практику роботи закладу дошкільної освіти щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

Наукова новизна дослідження полягає у доведенні значення сюжетно-рольової гри як засобу формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку, розробці і впровадження в практику роботи закладу дошкільної освіти моделі формування соціально-громадянської компетентності дошкільників.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Поняття та зміст соціально-громадянської компетентності дошкільників у наукових дослідженнях

Соціально-громадянська компетентність є однією із основних, які необхідно формувати у дітей дошкільного віку. Для подальшого нашого дослідження звернемось до праць вчених, які розкривають особливості формування особистості дитини дошкільного віку.

Науковці І. Бех [3], А. Богуш [6] наголошують, що у своїй діяльності дитина має творчо самовиражатись, дитина має розуміти правила поведінки у суспільстві, при цьому почувати себе комфортно у спільноті де вона знаходиться.

Для подальшого нашого дослідження вважаємо необхідним розкрити поняття «соціально-громадянська компетентність».

О. Косенчук трактує поняття «соціально-громадянська компетентність» як «сукупність особистісних якостей дитини дошкільного віку, наявність в неї соціальних почуттів, знань і навичок, які дозволяють у житті ефективно взаємодіяти з іншими, брати участь у суспільному житті та поводитися відповідно до норм і цінностей суспільства» [20]. Ми погоджуємось із думкою вченого, що означена компетентність включає в свої елементи вміння дитини поводити себе в соціумі, розуміти загальноприйняті норми і правила поведінки у закладі освіти, родині, суспільстві, довкіллі загалом.

О. Пометун у своїх наукових розвідках досліджує проблему формування громадянської компетентності, представляє погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вчений наголошує на актуальності цієї наукової проблеми в усі часи, адже «соціально-свідомі» громадяни необхідні державі та і

суспільству загалом [34].

Вчена В. Рагозіна, досліджуючи проблему виховання начатків громадянськості у старших дошкільників художньо-естетичними засобами зазначає, що дитина має бути «маленьким усвідомленим громадянином» із сформованими поглядами, цінностями, переконаннями, інтересами [38]. Ми погоджуємось із думкою науковиці, і зазначаємо, що на сьогодні у закладах дошкільної освіти вихователі мають спрямовувати свою діяльність на виконання завдань соціально-громадянського, та патріотичного виховання як необхідної складової означеної компетентності.

І. Родигіна, досліджуючи у наукових працях компетентнісний підхід в освіті зазначає, що формування сучасних необхідних компететностей у дітей дошкільного віку має передбачати надання тих знань, які необхідні дитині у житті [40]. Складовими частинами соціально-громадянської компетентності на думку вчених є: рис.1.1. [46].

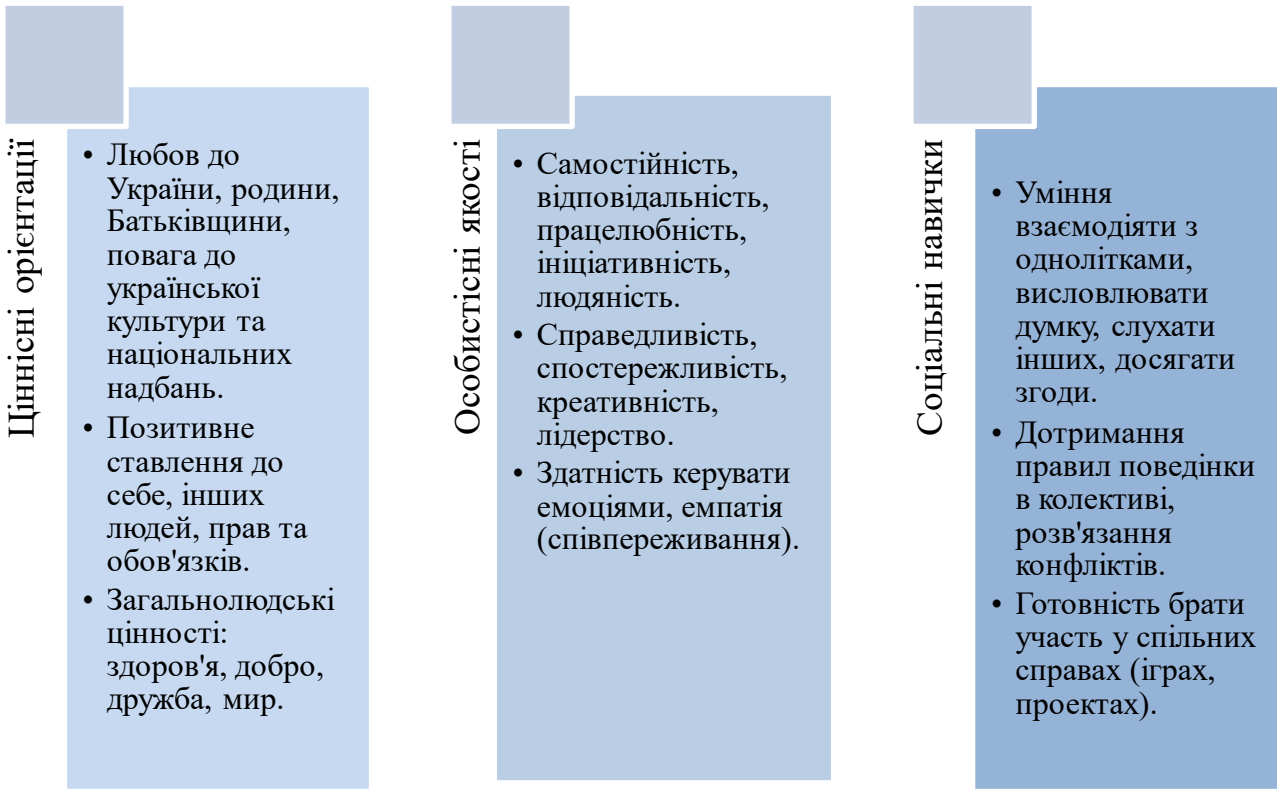

Рисунок 1.1 – Складові соціально-громадянської компетентності дошкільників

З огляду на представлені структурні частини соціально-громадянської компетентності заначимо, що дитина яка має її сформованою на високому рівні буде володіти якостями, знаннями, вміннями та навичками сучасного громадянина. На нашу думку до означеної структури необхідно додати ще складову «розуміння соціальних норм». Адже на певних етапах дитинства дитина потрапляє у новий колектив, заклад освіти, проходить період адаптації. Саме та дитина, яка добре вихована в родині, має позитивний зразок поведінки у суспільстві зможе швидко і легко адаптуватись до нового колективу не порушуючи правил і норм поведінки. На нашу думку для ефективного формування соціально-громадянської компетентності необхідно забезпечити патріотичне виховання дітей дошкільного віку з урахуванням сучасних освітніх вимог та тенденцій, інноваційних технологій дошкільної освіти. Адже патріотичне виховання є невід'ємною складовою соціально-громадянської компетентності.

Для подальшого нашого дослідження вважаємо необхідним розкрити поняття «патріотичне виховання». Дослідники, що вивчають це поняття у своїх роботах: О. Лісовець [25], Л. Шкребтієнко [54], І. Бех [4].

Зміст та розуміння поняття патріотизм закріплені в Законі України «Про дошкільну освіту»: одним з основних завдань дошкільної освіти є «виховання в дітей шанобливого ставлення до родини, рідного краю, Батьківщини, поваги до народних традицій, та звичаїв, рідної та державної мови, національних цінностей українського народу» [36].

Головною метою національного виховання є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду, а на цій основі таких особистісних рис, як національна самосвідомість, розвинена духовність, моральна, художньо-естетична, правова, трудова, фізична, екологічна культура, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

На основі досліджень науковців, аналізу фахової літератури та власного педагогічного досвіду виходить, що питання формування патріотизму в дітей

дошкільного віку потребує більш глибоких досліджень. Дослідник О. Вишневський стверджує, що існує три види патріотизму рис 1.2. [7]:

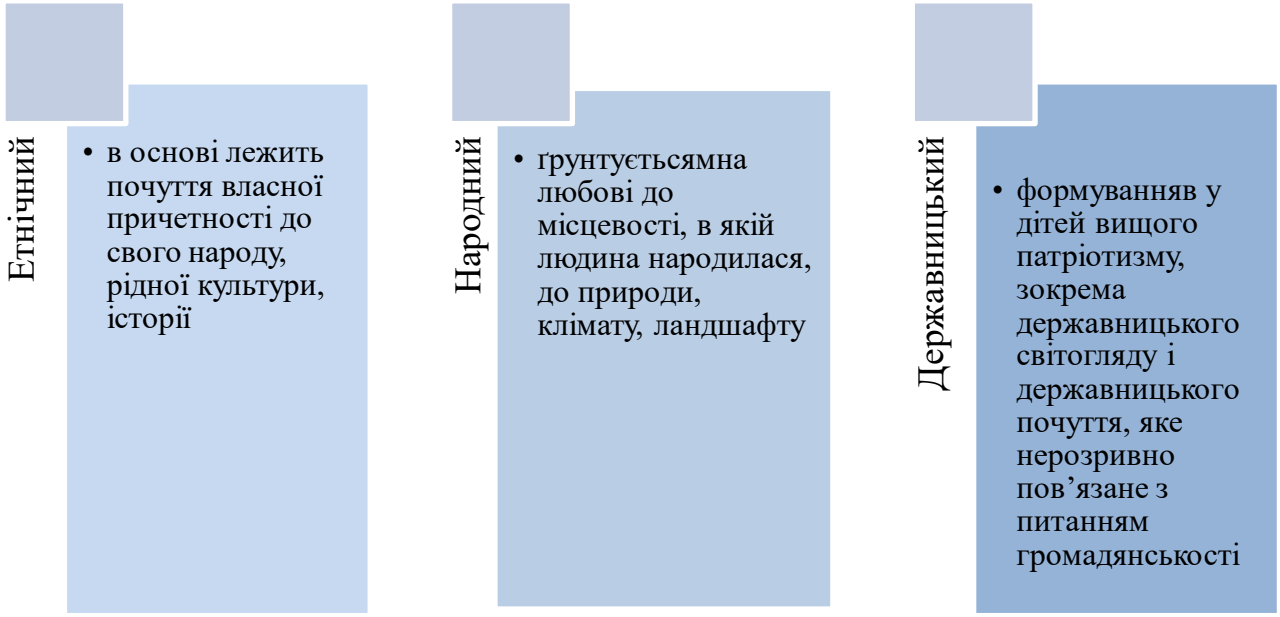

Рисунок 1.2 – Види патріотизму

Означені види патріотизму включають почуття і переконання людини щодо територіальної приналежності держави, цілісності, поваги і любові до рідного краю, сформованого державницького і громадянського світогляду. На нашу думку, формування означеного світогляду відбувається ще в дитинстві, зокрема і в закладі дошкільної освіти, де дитина формується як цілісна особистість.

На думку вчених патріотичне виховання має здійснюватись із застосуванням його засобів. Засобами патріотичного виховання є:

– рідна мова;

– історія;

– природа;

– культура тощо.

Як зазначає Т. Гільберг, автор курсу «Я досліджую світ», поняття «патріотизм» тісно переплітається з «громадянськістю», а патріотичні почуття невіддільні від активної громадянської позиції [13].

На думку В. Сухомлинського «саме в дитячі роки закладаються корені громадянськості. Від того, що відкрилося дитині в навколишньому світі в роки дитинства, що викликало її подив і захопило, що обурило й примусило плакати від переживання за долі інших людей, – від цього залежить, яким громадянином буде наш вихованець» [49].

На наш погляд, саме організація освітньої діяльності, її безпосередні учасники та керівники, дошкільне середовище сприяють вихованню у дітей патріотизму, і головне завдання дошкільного закладу, полягає у створенні таких умов, формування етнічної самосвідомості, поваги до історії та культури власної країни.

На думку науковців виховні цілі досягаються, якщо:

– патріотичне виховання пов'язати з подіями, що відбуваються в країні, та соціальними змінами;

– створювати україномовне середовище;

– дотримуватися систематичності та різноманітності змісту, форм і методів діяльності;

– впроваджувати в освітню діяльність елементи народної педагогіки та традиції національного виховання;

– забезпечити ефективну співпрацю закладу дошкільної освіти, сім'ї та громади [50].

Патріотичне виховання, на нашу думку має здійснюватись на засадах дитиноцентризму, це педагоги враховують інтереси, особливості сучасної дитини. Якщо дитина відчуває індивідуальний підхід, знає, що її думка буде почутою педагогом, тоді вихованець буде проявляти інтерес до пізнання нового.

На сьогодні важливо у рамках формування соціально-громадянської компетентності забезпечити ефективне моральне виховання дошкільників, формувати особистість із моральними поглядами. На нашу думку сучасна особистість, яка є громадянином із сформованою національною свідомістю має необхідні якості. З огляду на вище зазначене вихователі закладу дошкільної

освіти мають спрямовувати свою діяльність на формування якостей дитини (моральних чеснот): рис.1.3.

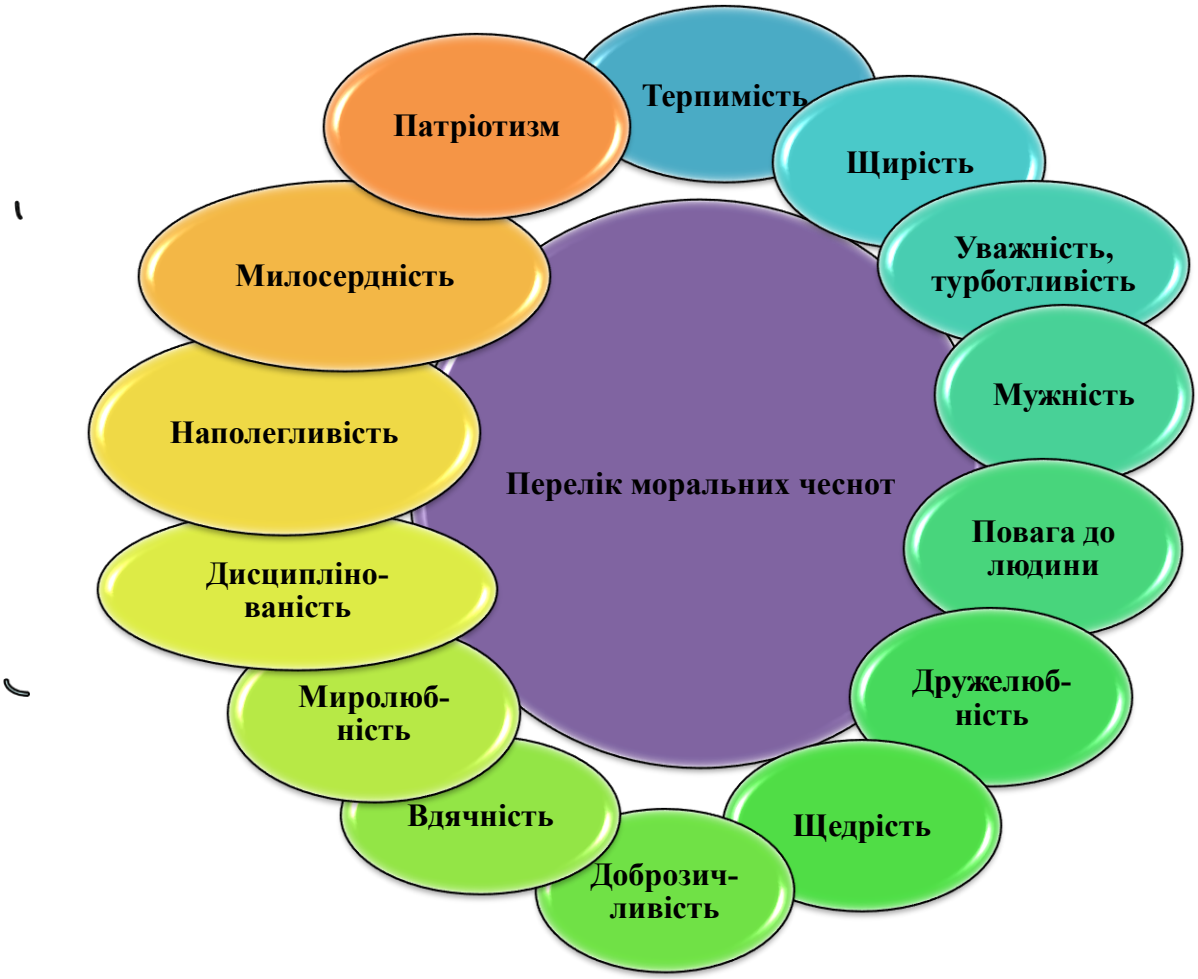

Рисунок 1.3 – Перелік моральних чеснот особистості

На нашу думку, людина, яка володіє переліченими якостями вважається особистістю із сформованою соціально-громадянською компетентністю, адже людина, яка вміє співчувати, є щирою, чесною перед собою і суспільством, усвідомлює наслідки своїх вчинків є соціально усвідомленою та відповідальною особистістю.

Отже у цьому підрозділі нами проаналізовано і розкрито поняття «соціально-громадянська компетентність» , «патріотичне виховання», визначено і представлено складові означеної компетентності, засоби і завдання патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Перспективою дослідження у наступному підрозділі є визначення особливостей організації сюжетно-рольової гри як засобу формування соціально-громадянської компетентності

дошкільників.

1.2 Особливості організації сюжетно-рольової гри з дітьми дошкільного віку

Як ми вже зазначали у попередніх тезах нашого дослідження, гра є провідною діяльністю у дошкільному віці. Тому гра є ефективним методом для формування соціально-громадянської компетентності дошкільників. Для подальшого нашого дослідження розкриємо поняття «гра» та «сюжетно-рольова гра».

На думку А. Богуш, гра визначається як «діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою. Гра відрізняється від роботи тим, що не ставить перед собою безпосередньо корисної мети (хоча сама гра може мати свою власну корисність), а також тісно межує з мистецтвом, хоч зазвичай не створює художніх цінностей» [50].

Значення гри для розвитку дітей дошкільного віку розкривають у своїх наукових розвідках вчені: А. Бінюк [5], Н. Ковальова [16], К. Крутій [24], Н. Луцан [26] та інші.

Вчені Г. Безверхня, А. Семенов, М. Килимистий, Р. Маслюк досліджуючи питання впровадження рухливих ігор з дітьми зазначають про необхідність впровадження гри у режимний процес закладу дошкільної освіти, адже у грі розвиваються фізичні якості дитини, психічні пізнавальні процеси, гармонійна особистість дошкільника загалом [42].

Також науковці трактують поняття «гра» як практичну діяльність, що зумовлює засвоєння, удосконалення, закріплення знань дітьми та самостійного самовираження [47]. Ми підтримуємо означену думку, адже саме у грі дитина може проявити свої почуття, емоції, життєвий досвід, використати різні засоби мовленнєвого самовираження.

У тому, що в грі відбувається розвиток мовлення дитини та інших пізнавальних процесів переконують у своїх наукових працях вчені: Н. Водолага [10], О. Кононко [18], Л. Крайнова [23], Н. Луцан [27], В.Любашина [28],

А. Омеляненко [33] та інші.

Вважаємо надалі необхідним представити класифікацію ігор з дітьми дошкільного віку:

1. Рухливі (спрямовані на активізацію активності дітей, розвитку фізичних якостей).

2. Дидактичні (спрямовані на розвиток мовлення, отримання, засвоєння знань з певних тем).

3. Настільно-друковані (передбачають наявність друкованого матеріалу, розвивають посидючість дітей, пізнавальний інтерес).

4. Музичні ігри (з музичними інструментами, спрямовані на розвиток музичного слуху).

5. Сюжетно-рольова гра (виконання дітьми певних ролей за сюжетом).

6. Конструктивно-будівельні ігри (спрямовані на розвиток навичок дошкільників щодо конструювання) та ін.

Класифікації ігор з дітьми дошкільного віку у сучасній науці подається декілька. Важливим видом для нашого дослідження є сюжетно-рольова гра.

Вчені Л. Калмикова, Н. Харченко, С. Дем'яненко, Л. Порядченко трактують поняття «сюжетно-рольова гра» як гра, яка ґрунтується на певному задумі (сюжеті) та розігруванні ролей, де діти відтворюють дії дорослих і стосунки між ними [41]. Ми погоджуємось із думкою науковців, що сюжетно-рольова гра передбачає наявність сюжету. Діти у дошкільному віці полюбляють бавитись у ці ігри, актуальними іграми у старшому дошкільному віці є:

– «Супермаркет»;

– «Лікарня»;

– «Родина»;

– «Пожежники»;

– «Пілоти»;

– «Перукарня» тощо.

Саме у цих іграх діти виявляють свій життєвий досвід, мають можливість удосконалити навички спілкування, підбирають предмети замінники тощо. З

огляду на формування соціально-громадянської компетентності ми вважаємо, що виконуючи роль, наприклад, покупця у магазині дитина засвоює соціальні навички поведінки у суспільстві, у громадських місцях, навчається діяти з грошима, правильно їх розподіляти тощо.

Під час гри «Лікарня» діти засвоюють знання про можливі послуги, які вони можуть отримати у лікарні, також правила поведінки, цінність власного здоров'я та необхідності його збереження. На нашу думку такі ігри сприяють розвитку свідомості дитини, формуванню світогляду та якостей громадянина.

Вчені О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук наголошують на перевагах застосування гри та ігрових технологій у роботі з дітьми дошкільного віку [43].

З урахуванням досліджень вчених нами визначено переваги використання гри у формуванні соціально-громадянської компетентності дошкільників (рис 1.4.).

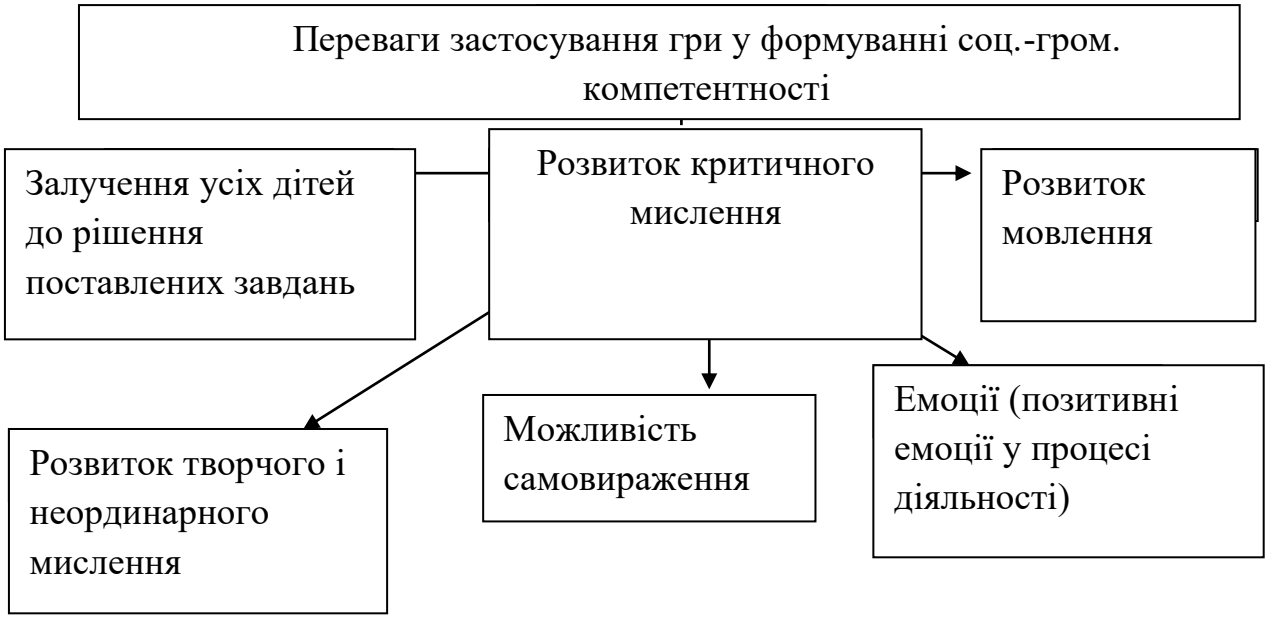

Рисунок 1.4 – Переваги застосування гри у формуванні соццально-громадянської компетентності

Отже з урахуванням вище зазначеного можемо довести, що гра сприяє можливості самовираженню дитини, засвоєнню нового досвіду та знань, викликає позитивні емоції, сприяє розвитку психічних пізнавальних процесів,

що є необхідними у дошкільному дитинстві.

Також на сьогодні одним із актуальних питань є впровадження діяльнісного підходу з дітьми, та ще так званого підходу «навчання через гру». Закордонними вченими доведено, що через практичну діяльність дитина ефективно засвоює знання. Закордонні дослідники наголошують на необхідності реалізації п’яти характеристик гри при плануванні та проведенні ігор з дітьми рис 1.5.

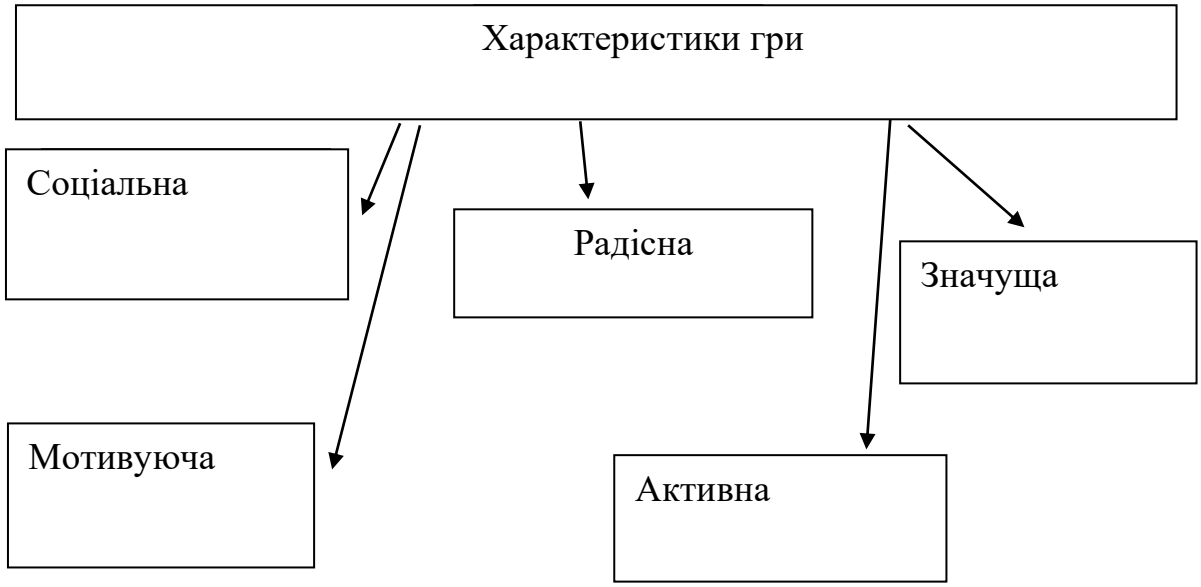

Рисунок 1.5 – Характеристики гри

Саме зазначені характеристики гри сприяють активності дитини, мотивації до ігрової діяльності, засвоєння та удосконалення навичок спілкування, позитивні емоції. На нашу думку, кожна гра, яка організована у закладі дошкільної освіти, зокрема і сюжетно-рольова має відповідати означеним характеристикам.

Ігри в дошкільному дитинстві переважно проводяться за допомогою іграшок та домоміжного обладнання. Саме тому вихователь має слідкувати за станом іграшок, підбирати іграшки відповідно віку, можливостям, та індивідуальним особливостям дітей. Так, у ранньому віці більш дотичні іграшки для розвитку сенсорних еталонів. У цьому віці не слід пропонувати

іграшки маленького розміру, а навпаки великого.

У молодшому дошкільному віці актуальними іграшками є ляльки, машинки, гумові іграшки у вигляді звірів, конструктори, кубики, іграшки для сюжетно-рольових ігор.

У старшому дошкільному віці спектр іграшок ускладнюється, діти активно конструюють з різного виду будівельного ігрового матеріалу, грають у сюжетно-рольові ігри, створюють власні ігри, активно підбирають предмети-замінники.

Важливим аспектом в організації гри з дошкільниками, зокрема сюжетно-рольової, є роль вихователя. Вчені наголошують, що від керівництва вихователем ігрової діяльності дітей залежить увесь процес гри. Адже у самостійну гру вихователь має не встручатись, проте за потреби допомогти дитині.

Роль вихователя в організації ігор дітей розкривають науковці: О. Косенчук, Л. Куземко [22], О. Трифонова [51] та інші.

Якщо досліджувати процес саме сюжетно-рольової гри, то можна зазначити, що вихователь може взяти у ній активну участь, стати на рівень дітей, зацікавити, проте підказувати щодо правил поведінки, наприклад, у магазині, лікарні чи іншому закладі. Дітям подобається грати з вихователями, так відбувається партнерська співпраця дитини і педагога.

Отже у цьому підрозділі нами представлено трактування поняття «гра», «сюжетно-рольова гра», визначено види ігор та представлено характеристики гри, а також доведено значення гри для формування соціально-громадянської компетентності дитини та особистості загалом.

Перспективою подальшого дослідження у наступному підрозділі є розробка моделі формування соціально-громадянської компетентності дошкільників.

1.3 Модель формування соціально-громадянської компетентності дошкільників

Для подальшого нашого дослідження вважаємо необхідним розробити і охарактеризувати модель формування соціально-громадянської компететності дошкільників. Під час окреслення елементів моделі ми звертались до праць вчених. Т. Ващенко у своїх наукових дослідженнях розкриває завдання національно-патріотичного виховання дошкільників та особливості і значення формування цінностей дошкільників, що стало цінним для подальшої роботи над елементами моделі [8]. З. Воєвода розкриває морально-етичні аспекти застосування літератури та художніх творів у роботі з дошкільниками, що стало особливо цінним матеріалом для нашого дослідження [11].

У ході дослідження формування соціально-громадянської компетентності дошкільників та реалізації завдань означеної діяльності ми звернулись до нормативно-правових бази означеної теми. Так, у листі МОН «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» зазначається необхідність формування знань дітей про рідний край, традиції та цінності [35]. У міжнародному документі «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» (Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС)) зазначається, що серед основних компетентностей є громадянська компетентність, яка має формуватись з дитинства [35].

Особливо цінним для нашого дослідження є наукові праці Л. Шульги, яка розкриває педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку і наголошує на необхідності запровадження сучасних умов у роботу з дітьми дошкільного [35]. Ми підтримуємо думку науковиці, що на сьогодні має бути сучасний підхід до означеного питання.

З урахуванням наукових досліджень а нормативно-правової бази дошкільної освіти нами розроблена модель формування соціально-

громадянської компетентності дітей в ЗДО рис.1.6.

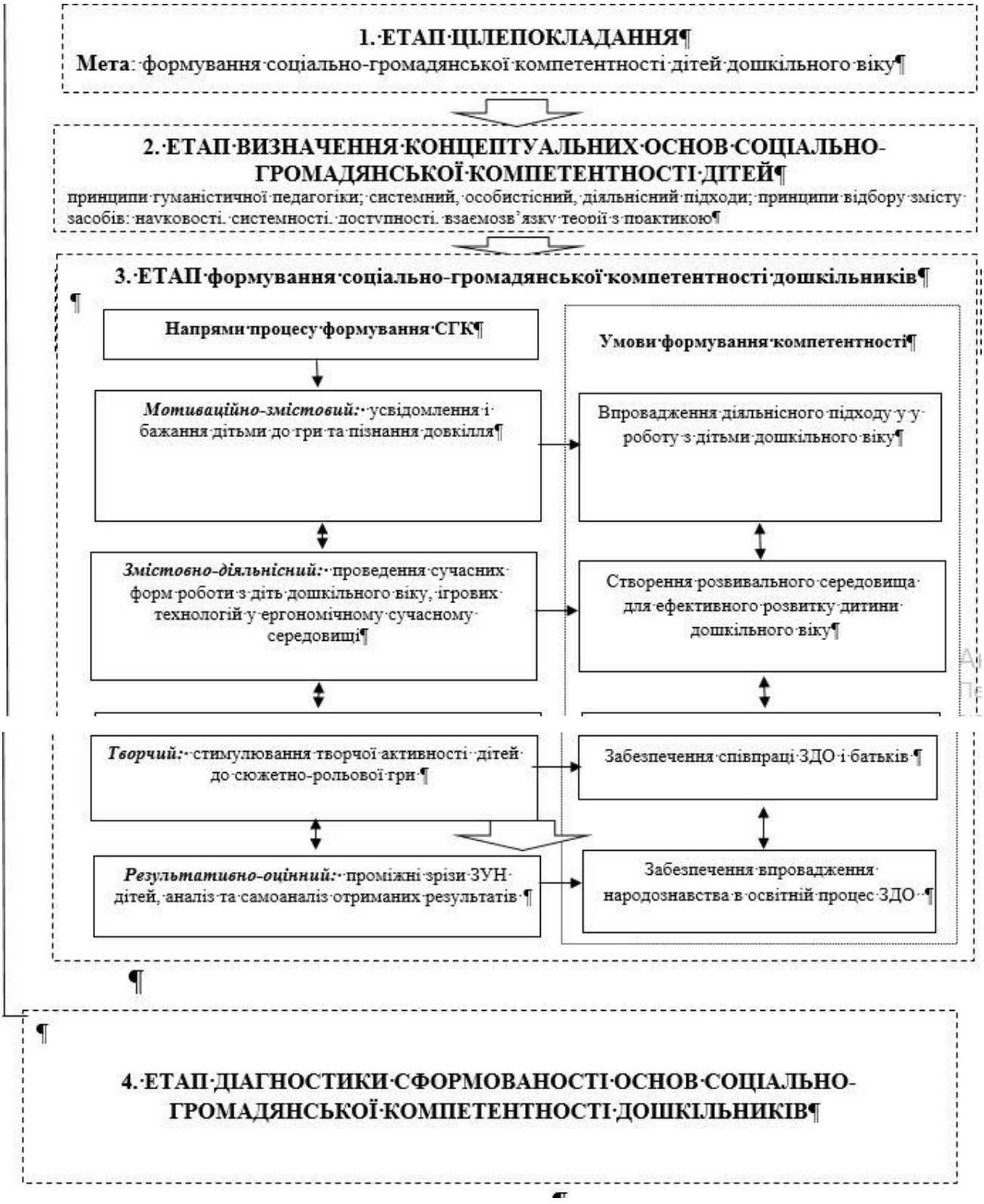

Рисунок 1.6 – Модель формування соціально-громадянської компетентності дошкільників в ЗДО

У представленій моделі нами зазначені елементи, умови, щодо формування соціально-громадянської компетентності дошкільників.

Також, на нашу думку необхідними у закладі дошкільної освіти є організовані свята та розваги, де діти засвоюватимуть національні традиції.

Дотримання зазначених принципів та підходів дозволяє організувати свята та дозвілля як радісні, захопливі події в житті дітей, наповнити їх розвивальним змістом, забезпечити єдність розважальної, виховної та освітньої функцій.

Представимо принципи проведення свят з дітьми дошкільного віку:.

Таблиця 1.1 – Принципи проведення свят з дітьми дошкільного віку

Принципи	**Підходи**
Урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей	Особистісно-орієнтовний
Доступність та послідовність	Діяльнісний
Активність та самостійність	Культурологічний
Зв’язок з життям	Співпраця з батьками
Комплексність та інтеграція	Творчий

У період дошкільного дитинства закладають основи свідомості й самосвідомості, а також ті риси характеру, які й визначатимуть особистість,. І уже наприкінці дошкільного віку дитина здатна усвідомлювати і себе саму, і те місце, яке вона на цей час посідатиме в житті. На цьому етапі відбувається формування культурно - цінносних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної само ідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі. Цей період життя людини є найсприятливішим для емоційно-психологічного впливу на дитину, оскільки образи сприйняття дійсності, культурного простору дуже яскраві і

сильні, тому вони залишаються в пам’яті надовго, а іноді і на все життя, що дуже важливо у вихованні патріотизму.

Запропоновані форми і методи освітнього впливу педагога-новатора і філософа В. Сухомлинського на дитячу особистість актуальні й тепер. Він вбачав пріоритет у формуванні нового покоління свідомої молоді, вихованні патріотів, які по справжньому люблять Батьківщину, горді за свій народ та його історичне минуле, відповідальні за його майбутнє [50].

Працюючи в закладах освіти ми можемо сказати, що нині настали сприятливі умови для подолання тенденції духовного занепаду нашого суспільства, відродження та розвитку національної культури. Особливого значення зараз набуває глибинна гуманізація дошкільної освіти, звернення до невичерпних джерел народної духовності, адже відродження національної культури неможливе без етнізації знань.

У моделі нами зазначено, що однією із умов є забезпечення співпраці закладу дошкільної освіти і родини у формуванні соціально-громадянської компетентності. Таку тезу доводять у працях вчені: І. Козубовська, Г. Розлуцька, О. Савко [17].

Задля успішної реалізації моделі вважаємо необхідним впроваджувати заняття з народознавства в ЗДО.

Заняття з народознавства відкривають перед дітьми дивовижний світ, дивовижний своєю красою і духовною насиченістю світ народної пісні, казки, легенди, незглибимий світ почувань і дум наших далеких пращурів, допомагають встановити своєрідний діалог з ними. Далі ми наведемо перелік засобів народознавства:

1. Народна пісня. Зміст українських народних пісень різноманітний. Більшість з них календарно-обрядові пісні, тісно пов'язані з певними порами року, звичаями та сільськогосподарською практикою. Український народ дотримувався певних звичаїв у кожну пору року, що супроводжувалися відповідними обрядами та піснями. Найважливішими з них були колядки, щедрівки, веснянки, купальські, русальні та жнивні пісні.

2. Казки. Слово «казка» походить від слова «казати», що означає «розповідати». Казкові світи населяють персонажі, створені народною уявою і наділені національними особливостями, завдяки чому вони перемагають сили зла. Зазвичай у казковому світі перемагають добро і правда, і все закінчується хепі-ендом. Казки-це народні оповідання про вигадані, а іноді й фантастичні події. Казка має таку структуру: вона складається із зачину, основної частини та кінцівки. Коли ми читаємо українські народні казки, то бачимо, що вони оспівують волелюбність, сміливість, мудрість, прагнення до справедливості та працьовитість українців. І навпаки, казки засуджують рабство, брехню, жорстокість і лінощі. Наші народи жили за такими неписаними моральними кодексами, відображеними в казках, мріючи про те, що колись уних буде своя правда у власному домі.

3. Народна драма - це фольклорні твори, в основі яких лежить конфлікт, а сюжет розгортається через поєднання словесних, музичних і сценічних засобів (Наприклад, пісні-ігри «Просо», «Мак», «Коза», «Меланка», «Дід», «Явтух», «Подоляночка» тощо, а також вертеп, весілля).

4. Легенди – це усне народне оповідання про чудесну подію, що сприймається як достовірне. На відміну від казкової фантастики у легендарну вигадку вірили як у можливу. Фантастика і вимисел легенди були тими чинниками, за допомогою яких не ясне ставало зрозумілим, неможливе – досяжним.

5. Прислів’я та приказки. До неоціненних коштовностей українського фольклору належать прислів'я та приказки, короткі влучні вислови. Прислів'я та приказки є узагальненою пам'яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на етику, мораль, історію й політику.

6. Народні прикмети. Наші пращури довго і уважно спостерігали за погодою, за поведінкою птахів та звірів, і на основі своїх спостережень могли сказати, якими будуть зима, літо, весна, осінь.

7. Байки – це короткі оповідання, де головними персонажами переважно є тварини, рослини, неживі предмети, явища природи [29; 30; 31].

Також у моделі зазначено про необхідність створення розвивального середовища, що підтверджує у своїх дослідженнях С. Смолюк [45].

Отже у цьому підрозділі нами представлено модель формування соціально-громадянської компетентності дошкільників, окреслено особливості її впровадження. На наду думку у результаті впровадження моделі у практику роботи закладу дошкільної освіти, діти ефективніше засвоюватимуть знання в означеному напрямі.

Перспективою дослідження у наступному розділі є дослідження рівня сформованості соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностика рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку

Експериментально-дослідницька перевірка стану проблеми сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників проводилась на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 285 «Посмішка» Запорізької міської ради. У дослідженні та педагогічному експерименті взяли участь діти старшого дошкільного віку.

Для проведення педагогічного експерименту нам необхідно визначити компоненти та показники сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників.

Метою констатувального етапу експерименту було визначення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності. У відповідності до мети нами було поставлено наступні завдання констатувального експерименту:

1. Визначити рівень сформованості соціально-громадянської компетентності.

2. Підібрати діагностичні ігри та вправи, інші методи щодо діагностики сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників.

3. Здійснити якісний аналіз отриманих результатів.

У ході реалізації завдань дослідження ми проаналізували роботи вчених, які визначали критерії сформованості соціально-громадянської компетентності дітей. Так, Л. Шкребтієнко визначає наступні компоненти сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників:

– когнітивний;

– емоційний;

– практичний.

Ми підтримуємо думку вченого і вважаємо, що ці критерії є дієвими та змістовними у дослідженні.

З урахуванням даних наукової літераткри ми визначили наступні компоненти сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників рис 2.1.

Рисунок 2.1 – Компоненти сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників

Кожен компонент містить визначену струкутуру, що впливає на процес підбору відповідних діагностичних методик, які ми обирали з урахуванням віку та індивідуальних особливостей дошкільників.

З урахуванням визначених компонентів, нами визначено рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників:

– високий;

– достатній;

– середній;

– низький.

У відповідності до рівнів та компонентів сформовані показники соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку. Представимо показники за когнітивний компонентом: табл.2.1.

Таблиця 2.1 – Показники сформованості соціально-громадянської компетентності за когнітивним компонентом

Рівень	Показники
Високий	– дитина має знання про права, обов'язки, народні традиції, державні та народні символи своєї країни; – дитина має знання про основні правила поведінки в суспільстві та дитячому колективі; – дитина має уявлення про себе як суб'єкта соціальних відносин та члена громади, країни. – виявляє обізнаність із державними символами (прапор, герб, гімн); – має знання про важливі державні свята та традиції, називає зміст традицій та свят.
Достатній	– дитина частково має знання про права, обов'язки, народні традиції, державні та народні символи своєї країни; – дитина частково має знання про основні правила поведінки в суспільстві та дитячому колективі; – дитина частково має уявлення про себе як суб'єкта соціальних відносин та члена громади, країни. – іноді виявляє обізнаність із державними символами (прапор, герб, гімн); – частково має знання про важливі державні свята та традиції, називає зміст традицій та свят.
Середній	– дитина практично не має знання про права, обов'язки, народні традиції, державні та народні символи своєї країни;

Продовження таблиці 2.1

	– дитина іноді виявляє знання про основні правила поведінки в суспільстві та дитячому колективі; – дитина іноді виявляє уявлення про себе як суб'єкта соціальних відносин та члена громади, країни. – не виявляє обізнаність із державними символами (прапор, герб, гімн); – практично не знання про важливі державні свята та традиції, називає зміст традицій та свят.
Низький	– дитина не має знаннь про права, обов'язки, народні традиції, державні та народні символи своєї країни; – не виявляє знання про основні правила поведінки в суспільстві та дитячому колективі; – дитина не виявляє уявлення про себе як суб'єкта соціальних відносин та члена громади, країни. – не виявляє обізнаність із державними символами (прапор, герб, гімн); – не виявляє знання про важливі державні свята та традиції, називає зміст традицій та свят.

Як бачимо когнітивний компонент за рівнями передбачає показники, що стосуються знань дітей дошкільного віку про правила поведінки, у суспільстві, знання про народні традиції, звичаї. Ці знання які зазначені у показниках передбачені надання дітям дошкільного віку програмами розвитку дітей. Означені програми наголошують на необхідності виконання завдань щодо ознайомлення дошкільників із соціальним, природнім довкіллям, адже дитина також повинна мати знання про правила поведінки у природі, збереження ресурсів природи, правила поведінки у групі закладу дошкільної освіти, театрі, магазині та інших громадських закладах.

Наступний визначений нами компонент емоційно-ціннісний, вважаємо необхідним розкрити показники за цим визначеним компонентом табл 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники сформованості соціально-громадянської компетентності за емоційно-ціннісним компонентом

Рівень	Показники
Високий	– дитина виявляє любов та повагу до Батьківщини, родини, рідної мови, природи; – дитина проявляє розуміння важливості дружби, миру, доброти, взаємодопомоги; – дитина розуміє що таке повага до прав і гідності інших людей (дорослих, однолітків, людей різних національностей); – дитина емоціно поводить себе під час сюжетно-рольової гри, намагається активно виконувати ролі, розуміє свої емоції та емоції оточуючих людей; – позитивно ставиться та емоційно сприймає свята національно-патріотичної тематики, народні традиції.
Достатній	– дитина частково виявляє любов та повагу до Батьківщини, родини, рідної мови, природи; – дитина частково проявляє розуміння важливості дружби, миру, доброти, взаємодопомоги; – дитина частково розуміє що таке повага до прав і гідності інших людей (дорослих, однолітків, людей різних національностей); – дитина не завжди емоційно поводить себе під час сюжетно-рольової гри, намагається активно виконувати ролі, розуміє свої емоції та емоції оточуючих людей; – іноді позитивно ставиться та емоційно сприймає свята національно-патріотичної тематики, народні традиції.

Продовження таблиці 2.2

Середній	– дитина іноді виявляє любов та повагу до Батьківщини, родини, рідної мови, природи; – дитина не завжди проявляє розуміння важливості дружби, миру, доброти, взаємодопомоги; – дитина не розуміє що таке повага до прав і гідності інших людей (дорослих, однолітків, людей різних національностей); – дитина іноді емоційно поводить себе під час сюжетно-рольової гри, намагається активно виконувати ролі, розуміє свої емоції та емоції оточуючих людей; – іноді позитивно ставиться та емоційно сприймає свята національно-патріотичної тематики, народні традиції.
Низький	– дитина не виявляє любов та повагу до Батьківщини, родини, рідної мови, природи; – дитина не проявляє розуміння важливості дружби, миру, доброти, взаємодопомоги; – дитина не розуміє що таке повага до прав і гідності інших людей (дорослих, однолітків, людей різних національностей); – дитина не емоційно поводить себе під час сюжетно-рольової гри, не намагається активно виконувати ролі, розуміє свої емоції та емоції оточуючих людей; – дитина не емоційно сприймає свята національно-патріотичної тематики, народні традиції.

За навединими показниками можемо зазначити, що емоційно ціннісний компонент спрямований на ціннісне сприйняття дитиною елементів народних традицій чи свят, наскільки дитина емоційно на них реагую та проявляє до них пізнавальний інтерес.

Останній визначений нами критерій, діяльнісний. Розкриємо показники діяльнісного компоненту формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Показники сформованості соціально-громадянської компетентності за діяльнісним компонентом

Рівень	Показники
Високий	– дитина виявляє вміння співпрацювати, домовлятися, вирішувати проблемні ситуації шляхом спілкуючись з однолітками; – дитина виявляє навички емпатії, тобто розуміння почуттів іншої людини, може виявити співпереживання до однолітків чи дорослої людини; – дитина у діяльності виявляє здатність до саморегуляції поведінки, відбувається прояв самостійності та відповідальності; – у дитини простежується прояв ініціативності, активності у спільних справах (іграх, проєктах, прибиранні); – дитина з легкістю може надавати адекватну оцінку своїй та чужій поведінці, коментувати її, аргументувати власну думку; – дитина виявляє здатність до посильної участі у суспільних подіях, святах, традиціях; – виявляє вміння дотримання правил поведінки у громадських місцях; – під час гри спілкується з однолітками, у сюжетно-рольовій грі підбирає предмети-замінники.
Достатній	– дитина іноді виявляє вміння співпрацювати, домовлятися, вирішувати проблемні ситуації шляхом спілкуючись з однолітками; – дитина іноді виявляє навички емпатії, тобто розуміння почуттів іншої людини, може виявити співпереживання до однолітків чи дорослої людини;

Продовження таблиці 2.3

	– дитина у діяльності практично завжди виявляє здатність до саморегуляції поведінки, відбувається прояв самостійності та відповідальності; – у дитини практично завжди простежується прояв ініціативності, активності у спільних справах (іграх, проєктах, прибиранні); – дитина іноді може надавати адекватну оцінку своїй та чужій поведінці, коментувати її, аргументувати власну думку; – дитина практично завжди виявляє здатність до посильної участі у суспільних подіях, святах, традиціях; – дитина іноді виявляє вміння дотримання правил поведінки у громадських місцях; – під час гри спілкується з однолітками, у сюжетно-рольовій грі підбирає предмети-замінники.
Середній	– дитина іноді не може співпрацювати, домовлятися, вирішувати проблемні ситуації шляхом спілкуючись з однолітками; – дитина не завжди виявляє навички емпатії, тобто розуміння почуттів іншої людини, може виявити співпереживання до однолітків чи дорослої людини; – дитина у власній діяльності не виявляє здатність до саморегуляції поведінки, відбувається прояв самостійності та відповідальності; – у дитини іноді простежується прояв ініціативності, активності у спільних справах (іграх, проєктах, прибиранні); – дитина іноді може надавати адекватну оцінку своїй та чужій поведінці, коментувати її, аргументувати власну думку; – практично завжди дитина виявляє вміння дотримання правил поведінки у громадських місцях; – дитина під час гри спілкується з однолітками, у сюжетно-рольовій грі підбирає предмети-замінники.

Продовження таблиці 2.3

Низький	– дитина не має вміння співпрацювати, домовлятися, вирішувати проблемні ситуації шляхом спілкуючись з однолітками; – дитина ніколи не виявляє навички емпатії, тобто розуміння почуттів іншої людини, може виявити співпереживання до однолітків чи дорослої людини; – дитина у діяльності не виявляє здатність до саморегуляції поведінки, відбувається прояв самостійності та відповідальності; – у дитини не простежується прояв ініціативності, активності у спільних справах (іграх, проєктах, прибиранні); – дитині важко надавати адекватну оцінку своїй та чужій поведінці, коментувати її, аргументувати власну думку; – дитина не виявляє здатність до посильної участі у суспільних подіях, святах, традиціях; – не має вміння дотримання правил поведінки у громадських місцях; – під час гри не виявляє бажання спілкуватися з однолітками, у сюжетно-рольовій грі, не може підбирати предмети-замінники.

Як бачимо, за діяльнісним компонентом дитина має виявити вміння поводити себе у суспільстві, застосувати отримані знання на практиці, виявити бажання брати участь у святах та розвагах, іграх.

Для подальшог нашого дослідження вважаємо необхідним описати процес проведення діагностичного етапу сформованості соціально-громадянської компетентності з дітьми дошкільного віку.

Нами підібрані ігри та інтерактивні вправи за допомогою яких ми могли визначити:

– комунікативні навички дітей (спілкування з однолітками, і ігровій діяльності);

– пізнавальний інтерес до гри (поведінка у грі, підбір дитиною предметів замінників тощо);

– соціальні навички.

У експерименті ми розділили групи дітей на експериментальну та контрольну.

Ми проводили ігри з дітьми як групові та і індивідуальні (додаток Б). також ми спостерігали за поведінкою дітей під час ігрової діяльності, таких сюжетно-рольових ігор:

– «Супермаркет»;

– «Перукарня»;

– «Театр»;

– «Пожежники»;

– «Родина»;

– «Дитячий садок».

У ході ігор ми визначали наскільки діти можуть поводитись, підбирати необхідні матеріали, спілкуватись, розподіляти ролі тощо.

Також ми проводили розваги та ігри національно-патріотичного спрямування, у ході яких визначали наскільки діти знають про символи, традиції власного народу, проявляють інтерес до спільної діяльності із батьками у малюванні та прикрашанні глечиків елементами кераміки «Косівської», «Петриківської», тощо.

Також ми проводили методику «Намалюй свою родину» у ході якої могли визначити наскільки дитина ціннісно ставиться до членів родини, називає сімейні традиції, які кольори підбирає та які емоції виявляє під час малювання та розповіді.

Під час проведення занять ми спостерігали за тим, як діти виявляють знання про тварин і видатні місця рідного краю, наскільки ціннісно ставляться до народних та державних символів тощо.

З урахуванням проведених заходів, що обули спрямовані на діагностику сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників ми

підсумували отримані дітьми бали за правильно виконані завдання та підбили підсумки констатувального етапу експерименту табл 2.4.

Таблиця 2.4 – Результати дослідження сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку за когнітивним компонентом

Групи	Рівні (осіб / %)							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Експериментальна	1	10,0%	3	30,0%	2	40,0%	4	20,0%
Контрольна	2	20,0%	3	30,0%	3	30,0%	2	20,0%

Отримані дані у відсотках щодо проведеного обстеження, ми дійшли висновку, що в 10% експериментальної групи, і у 20% контрольної групи, визначається високий рівень. Достатній рівень простежується у 30% обох досліджуваних груп. 40% визначено середній рівень у дітей обох досліджуваних груп. До низького рівня розвитку було віднесено 20% обох досліджуваних груп.

Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників представлено на рис 2.2

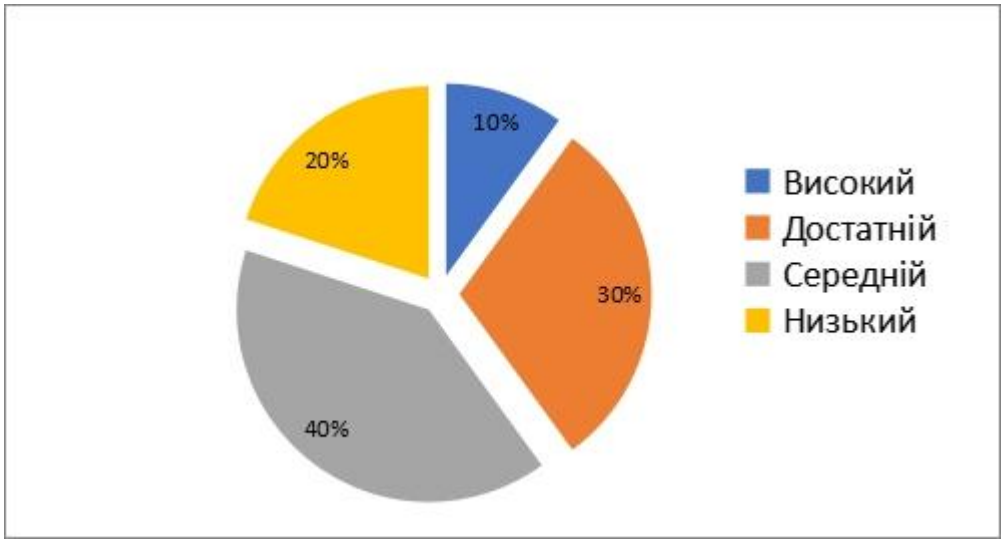

Рисунок 2.2 – Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за когнітивним компонентом експериментальна група

Також за наведеними даними нами представлено результати сформованості соціально-громадянської компетентності за когнітивним компонентом у контрольній групі рис 2.3.

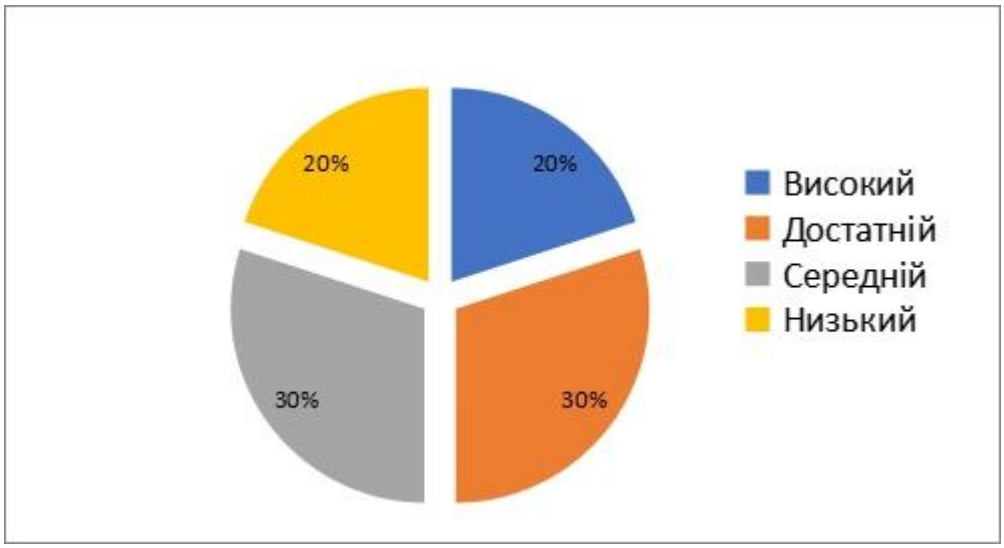

Рисунок 2.3 – Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за когнітивним компонентом контрольна група

За наведеними даними, можна вихначити, що в обох групах рівень сформованості громадянської компетентності за знаннєвим (когнітивним критерієм) потребує уваги педагогів.

Наступні дані які ми представимо у досліджені спрямовані на визначення рівня сформованості означеної компетентності у дітей за емоційно-ціннісним критерієм табл.

Таблиця 2.5 – Результати дослідження сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку за емоційно-ціннісним компонентом

Групи	Рівні (осіб / %)							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Експериментальна	1	10,0%	3	30,0%	2	40,0%	4	20,0%
Контрольна	2	20,0%	3	30,0%	3	30,0%	2	20,0%

Високий рівень означеної компетентності спостерігається в 10% дітей експериментальної групи, і 20% контрольної групи. Надалі простежується достатній рівень у 30% обох досліджуваних груп. Середній рівень - 40% першої групи і 30% другої групи дітей. Низький рівень мають 20% дітей обох досліджуваних груп рис 2.4. та 2.5.

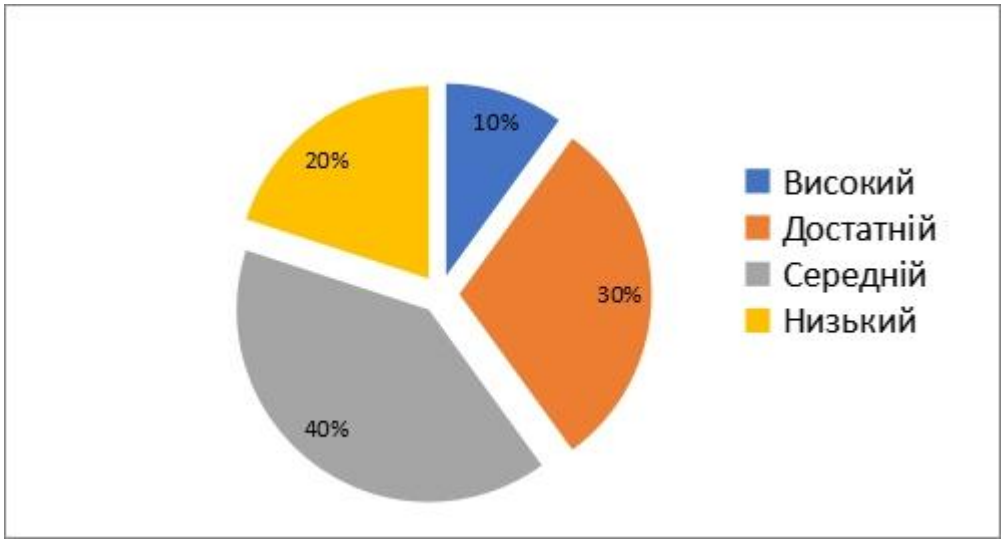

Рисунок 2.4 – Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за емоційно-ціннісним компонентом експериментальна група

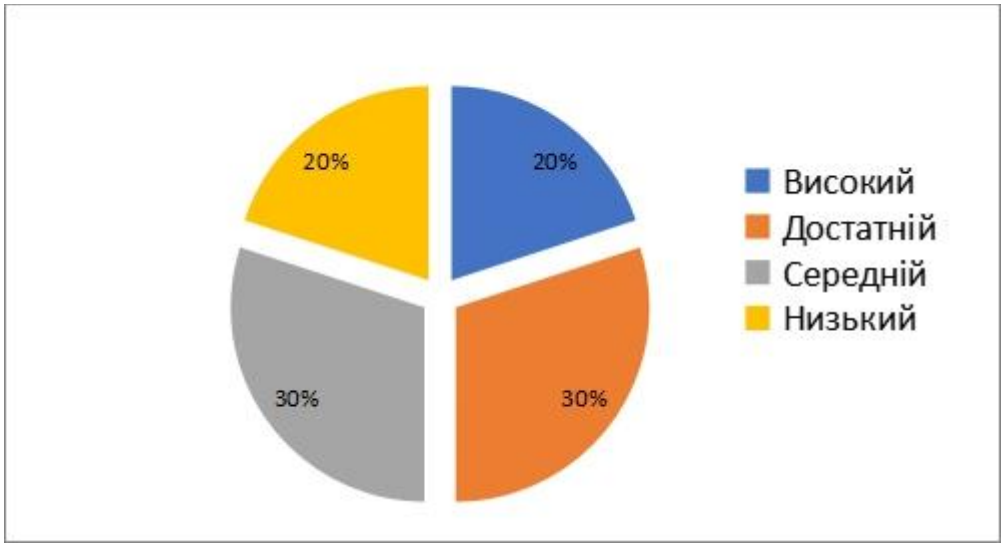

Рисунок 2.5 – Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за емоційно-ціннісним компонентом контрольна група

Також ми зробили підрахунок результатів сформованості означеної компетеності дошкільників за останнім визначеним нами діяльнісним критерієм.

З урахуванням проведених заходів, що обули спрямовані на діагностику сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників ми підбили підсумки констатувального етапу експерименту за діяльнісним критерієм табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Результати дослідження сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку за діяльнісним компонентом

Групи	Рівні (осіб / %)							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Експериментальна	1	10,0%	3	30,0%	2	40,0%	4	20,0%
Контрольна	2	20,0%	3	30,0%	3	30,0%	2	20,0%

Отримані дані у відсотках щодо проведеного обстеження, ми дійшли висновку, що в 10% експериментальної групи, і у 20% контрольної групи, визначається високий рівень. Достатній рівень простежується у 30% обох досліджуваних груп. 40% визначено середній рівень у дітей обох досліджуваних груп. До низького рівня розвитку було віднесено 20% обох досліджуваних груп. Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників представлено на рис 2.6;

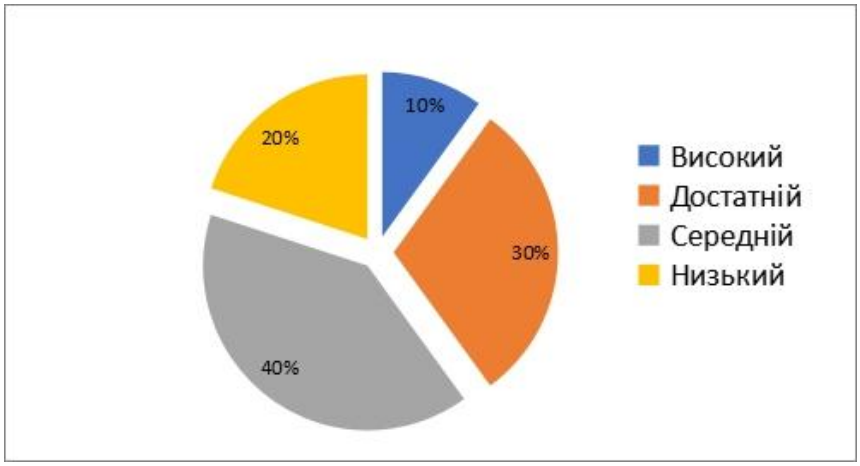

Рисунок 2.6 – Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за діяльнісним компонентом експериментальна група

Також за наведеними даними нами представлено результати сформованості соціально-громадянської компетентності за діяльнісним компонентом у контрольній групі рис 2.7.

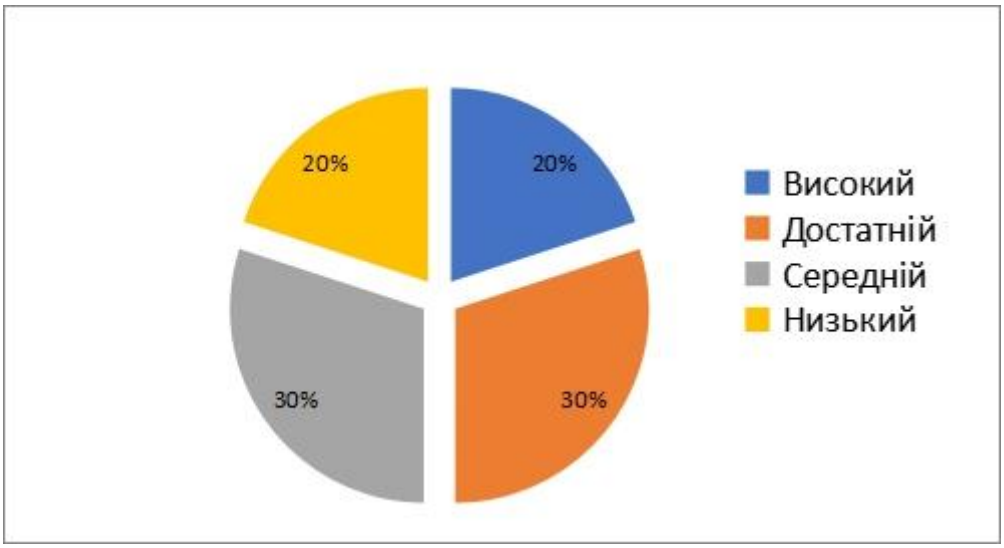

Рисунок 2.7 – Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за діяльнісним компонентом контрольна група

За наведеними даними, можна визначити, що в обох групах рівень сформованості громадянської компетентності за діяльнісним компонентом потребує проведення необхідних заходів щодо покращення цих результатів.

Отже, за даними констатувального експерименту ми визначили, що в експериментальній групі рівень сформованості соціально-громадянської компетентності нижчий від середнього. Отримані результати кронстатувального етапу експерименту зумовили розробку методичних рекомендацій для вихователів закладів дошкільної освіти.

2.2 Методичні рекомендації щодо формування соціально-громадянської компетентності дошкільників

На нашу думку задля ефективного забезпечення формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку необхідно використовувати елементи народознавства, включати їх у ігрову діяльність

дітей, зокрема і сюжетно-рольову.

Основи патріотичного виховання мають бути сформовані в дошкільному віці, адже вони визначають подальше життя дитини, її моральний розвиток загалом [5].

Саме в дошкільному віці у дітей закладаються риси майбутньої особистості, формується самосвідомість та світосприймання; відбувається загальний психічний розвиток, дошкільники набувають необхідного досвіду для подальшої життєдіяльності, накопичують враження від пізнання світу; в цей період відбувається становлення пізнавальної активності особистості.

Наймогутнішою дієвою силою, за допомогою якої можна успішно вирішувати питання щодо формування виховання патріотичних почуттів, національної гідності, гордості, самоповаги, самодостатності, є народознавство [5].

Сучасна система дошкільного виховання визначила головне завдання освіти: національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства. Завдяки народознавству дошкільнята глибше відчувають, що знання про свій народ – це пізнання себе самого. Тому маємо розглянути сутність поняття «народознавство» і його потенціал у національно-патріотичному вихованні.

Аналіз наукової, навчально-методичних та довідкової літератури свідчить, що нині, серед дослідників та науковців, є багато підходів до визначення поняття «народознавство». Тому для більш ширшого розуміння, ми зібрали декілька понять і відобразили їх в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Визначення поняття «народознавство» вітчизняними педагогами та дослідниками

Визначення	Публікація
Наука про етно культуру розмаїття людства. Досліджує походження різних народів, їхню етнічну історію, розселення, особливості побуту та к-ри, етнопсихологічну своєрідність	Скрипник Г.А. Енциклопедія історії України[6].

Продовження таблиці 2.7

Наука про націю, людину, її зв'язки із природою, мовою, історією, побутом, обрядами та звичаями, усною творчістю. Це важливий і могутній чинник навчання й виховання, розвитку особистості й оздоровлення суспільства»	М. К. Дмитренко. Г. К. Дмитренко. Уроки з народознавства [7].
Наука про культуру, побут, походження, національні традиції та обряди українського народу, його культуру, історію, етнографію, фольклор, етику, а також здобутки народного мистецтва, що відображають багатогранне життя українського народу / нації.	Н. Богданець-Білоскаленко, Н. Михайлина, Т. Хорошковська-Носач. Програма народознавства [8].
Сукупність усіх особливостей побуту, звичаїв, культури якого-небудь народу, народності, місцевості	І. К. Білодід.Словник української мови [9]

Досліджуючи процес формування особистості у дітей дошкільного віку засобами народознавства, варто визначити пізнавальну діяльність народознавчого характеру.

У зміст пізнавальної діяльності входить, в першу чергу, основи активної творчої діяльності; навчання робити висновки, узагальнення, знаходити і пояснювати причинно-наслідкові зв’язки, а по-друге, виконання робіт, пов’язаних із глибоким вивченням історії рідного краю, усної народної творчості, із систематизацією знань про себе і свій рід, народ і націю, Батьківщину.

В закладах дошкільної освіти застосовують такі види пізнавальної діяльності народознавчого характеру, як заняття в групах з народознавства у вигляді ігрової діяльність. Воно спрямована на практичне пізнання навколишнього світу через відтворення дій та взаємин дорослих. Ігри можна використовувати різні: пізнавальні, сюжетні, сюжетно-рольові, творчі, інтелектуальні.

Із ігровою тісно пов'язана трудова діяльність – це і самообслуговування, озеленення територій, охорона оточуючого середовища, догляд за кімнатними рослинами, збір лікарських рослин тощо.

На нашу думку, формування особистості засобами народознавства не зводиться до простої суми знань, умінь, навичок, а передбачає творчу активну діяльність вихованців. Вихованість особистості складає сукупність її досягнень у ставленні до пізнавальної діяльності народознавчого характеру, суспільно-гуманістичної та трудової діяльності.

Ми вважаємо, що формування особистості передбачає створення системи роботи, в якій окреслювалася єдність діяльності на заняттях та гуртках, ця система зображена на рис. 2.8.

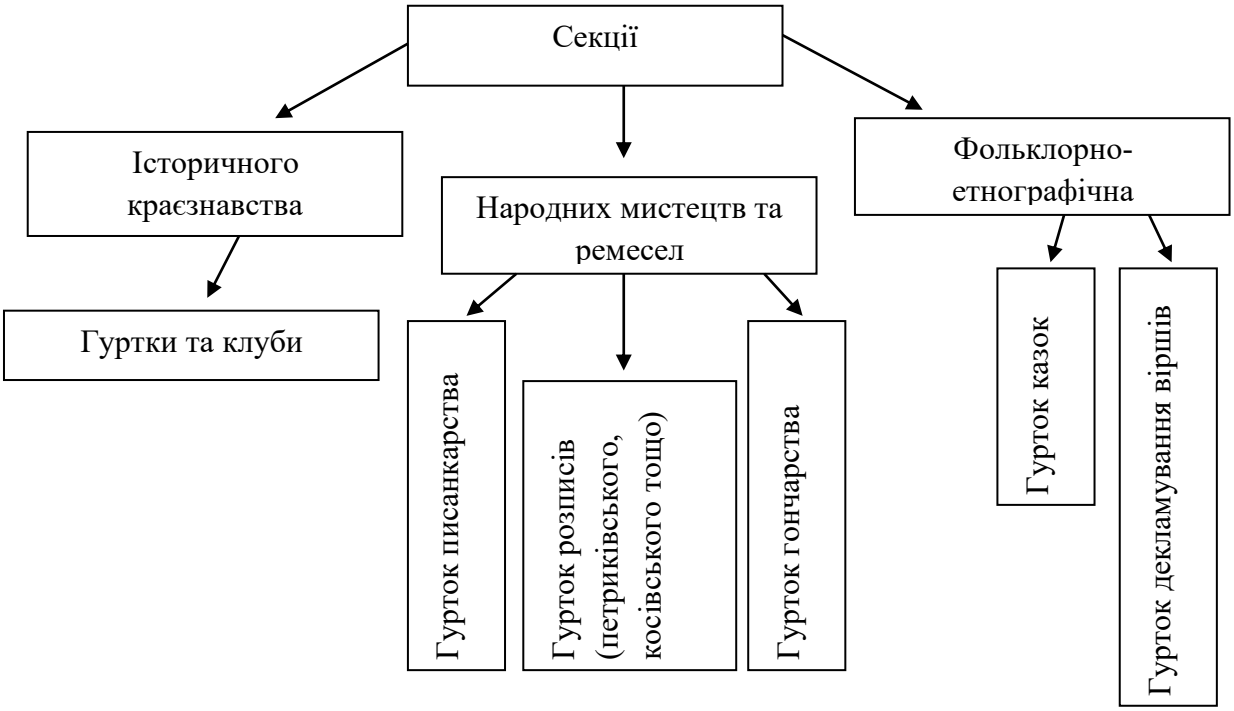

Рис.2.8 – Система роботи ЗДО на заняттях і гуртках

Розроблена система сприяє підвищенню ефективності виховного процесу завдяки поєднанню двох видів занять: в дитячому садочку та поза його межами (вдома, або на спеціальних гуртках).

Ця система передбачає використання кожним педагогом різних методів та форм роботи з вихованцями, з врахуванням їх вікових особливостей, які цілеспрямовано розвивають їх пізнавальні інтереси, суспільно-гуманістичну

активність і самостійність, позитивні мотиви оволодіння знаннями народознавчого характеру.

В основі цієї системи вихователі поєднують пояснювально-ілюстративні та репродуктивні методи з проблемними, творчими, інтелектуальними іграми та індивідуальними завданнями з широким залученням батьків, громадськості.

Найпоширеніша форма роботи з дітьми, у розрізі цієї системи, є бесіда. Вона використовується як метод для з'ясування незрозумілого і може бути індивідуальна та групова. Ведучий бесіди має:

– знати проблему, що виноситься на бесіду, склад дітей, літературу теми, методику проведення бесіди;

– вміти включати дітей у бесіду, управляти нею, поглиблювати проблему, слухати виступаючих, аналізувати, узагальнювати, робити висновки;

– мати свою точку зору, натреновану пам'ять, авторитет, педагогічний такт.

Успішність бесіди залежить від таких факторів, таких як підготовленість (наявність мети, плану, урахування вікових, індивідуальних особливостей дітей, врахування умов, місця проведення), щирість відповідей, що даються та структури бесіди.

Такі прийоми ведення бесіди можна використати:

– не квапити вихованця, дати можливість висловитись цілком;

– допомагати на відними запитаннями;

– щирість відповідей перевіряти відповідними запитаннями;

– заохочувати дітей на взаємність, слухати доброзичливо;

– дотримувати вимог виховного процесу.

Ефективною і цікавою формою роботи в рамках цієї системи можуть бути клуби, об'єднання «Джерельце», «Чомучок», «Країнознавства». Вся робота спрямовується на формування вмінь та навичок активної творчої діяльності народознавчого характеру.

Захопленість народознавчим матеріалом стимулює вивчення народної мудрості, практикуми, де формується національна свідомість, вміння та

навички активно творчої діяльності. Щоб клубні заняття були цікавими, організовується активна діяльність дітей, це можуть бути імпровізовані концерти, постановки лялькового або пальчикового театру, усні розповіді, конкурси малюнків, творчі зустрічі та багато іншого.

Такий підхід до роботи, на нашу думку, сприяє відродженню і розбудові національної системи освіти і вихованню підростаючого покоління, формуванню особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, системою наукових знань, здатною до свідомого суспільного вибору та збагачення на ційосновісвого інтелектуального і культурного потенціалу.

На нашу думку також впровадження ідей Г. Ващенка щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку є важливими і сучасно-ефективними у роботі з дітьми дошкільного віку.

Проаналізувавши наукові роботи класиків педагогічної науки Г. Ващенка, Б. Грінченка, І. Огієнко, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, ми дійшли до думки, що успішне національно-патріотичне виховання дошкільнят у сучасних ЗДО буде ефективним за наступних умов:

національно-патріотичне виховання має пронизувати всі сфери діяльності дитини, в той самий час, акцент робиться на вихованні любові до рідного дому, природи, культури власного народу та Батьківщини;

– розроблення та удосконалення комплексу заходів з патріотичного виховання в ЗДО, має враховувати поетапне ознайомлення дітей з Батьківщиною;

– забезпечення співпраці всіх учасників виховного процесу (вихователів, дітей та їх батьків), завдяки різноманітним формам взаємодії: бесіди, консультації, відкриті заняття, гуртки, екскурсії, фотостенди, розваги тощо;

– організація розвивального середовища для національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку;

– реалізація педагогічних умов має здійснюватися відповідно до вимог освітньої діяльності в ЗДО через інтеграцію різних видів дитячої діяльності,

що сприяє ефективному засвоєнню дошкільнятами знань про свою країну та рідний край.

В основі виховного ідеалу Г. Ващенка лежить необхідність опори на загальнолюдські та національні цінності, що є духовним надбанням українського народу. До загальнолюдських цінностей психолог відносить закон творення добра та боротьби зі злом, пошук правди, справедливості, визнання ідеалів любові й краси. Носієм усіх цих цінностей є християнство. Водночас людина народжується і живе в конкретному національному середовищі. Нація – реальна земна спільнота, в житті якої мають реалізуватися абсолютні загальнолюдські цінності.

У педагогічному розумінні виховний ідеал, за Г. Ващенком, – людина, яка є християнином та патріотом, людина, яка служить Богові й Україні. На думку педагога, благом для Батьківщини є:

– державна незалежність, можливість українського народу вільно творити своє політичне, соціальне, господарське й релігійне життя;

– об'єднання всіх українців, незважаючи на їхнє територіальне походження, церковну належність, соціальний стан, в одну спільноту з єдиним творчим прагненням і високим патріотизмом;

– справедливий державний устрій, за допомогою якого підтримувався лад у суспільстві й водночас забезпечував особисті права і волю кожного громадянина, сприяв розвиткові й прояву його здібностей для загального блага;

– справедливий соціальний устрій, за якого зникла би боротьба між окремими суспільними групами;

– високий рівень народного господарства і справедлива його організація, без елементів експлуатації, що забезпечувала б матеріальний добробут всіх громадян;

– розквіт духовної культури українського народу: науки, мистецтва, освіти; піднесення її до найвищого світового рівня [10, с. 160–165].

З огляду на вищезазначені умови, а також при комплексному аналізі педагогічних ідей вітчизняного педагога Григорія Григоровича Ващенка, ми розробили експериментальну систему освітньої діяльності, в розрізі національно-патріотичного виховання дошкільнят, яку ми зобразили нижче на рисунку 2.9. [11,12].

Рисунок.2.9 – Експериментальна модель національно-патріотичного виховання дошкільнят у ЗДО на засадах ідей Г.Ващенко [10,11].

Ця система покликана на збагачення уявлень дітей дошкільного віку про Батьківщину за допомогою декількох етапів, які безпосередньо пов’язані одне з

одним. Жоден з цих етапів не можна виключати з загальної моделі, адже тоді не буде досягнуто гарних результатів у вихованні дошкільнят, тобто їх знання будуть неповними, або вони будуть не в повній мірі зацікавленні в національно-патріотичних занять в цілому.

Форми роботи, які передбачені системою на засадах педагогічних ідей Г. Ващенка стилізовані та систематизовані, і представлені нижче в рис. 2.10

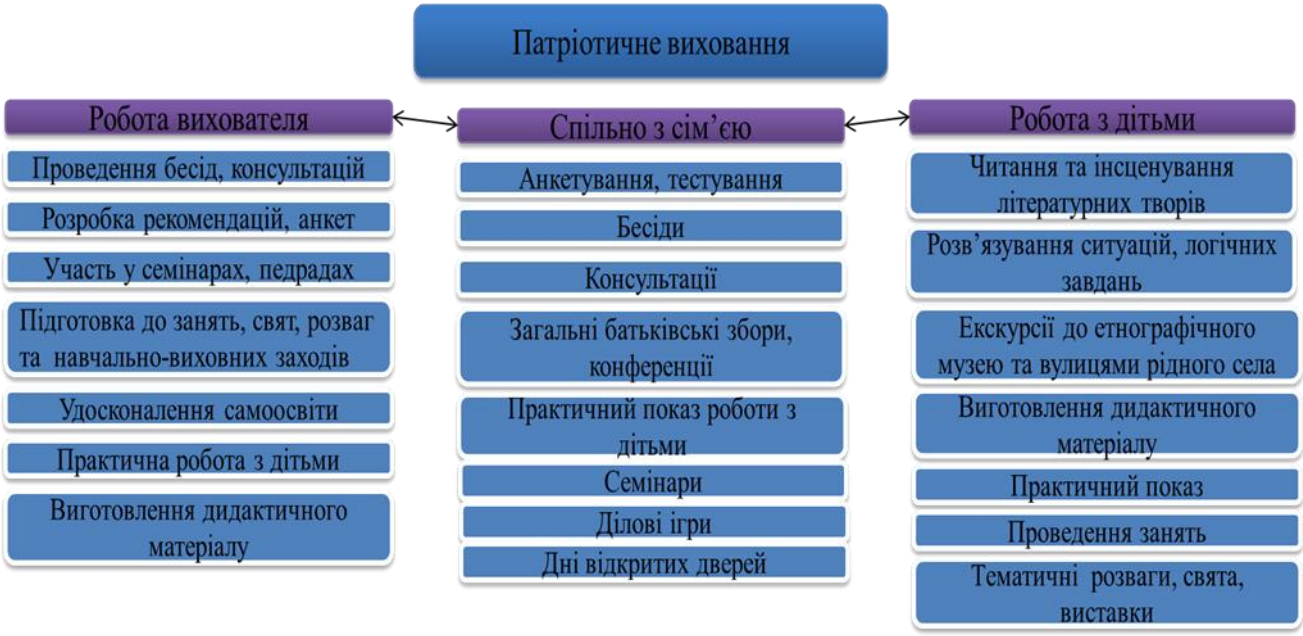

Рисунок 2.10 – Форми роботи в процесі національно-патріотичного виховання засобами народознавства

Ці 3 етапи проводяться за допомогою самих різноманітних форм, таких як розповіді, ігрові заняття, індивідуальна робота, бесіда за змістом художньої літератури, розваги, спільні заходи з батьками, екскурсії, вікторини, фотовиставки тощо. Цей перелік не є кінцевим і може доповнюватися кожним вихователем, при цьому варто врахувати специфіку та етнографічні особливості регіону.

Також модель, яка була розроблена на засадах педагогічних ідей Г. Ващенка має поєднуватися з системою роботи на заняттях та гуртках в ЗДО.

На нашу думку застосування такої системи роботи з дошкільниками забезпечить ефективне формування соціально-громадянської компетентності, якості сучасного громадянина із сформованою національною свідомістю та ціннісною сферою.

2. 3 Аналіз результатів дослідження

На останньому етапі педагогічного експерименту ми визначили сформованість соціально-громадянської компетентності дошкільників.

В експериментальній групі зафіксовано підвищення рівня сформованості соціально-громадянської компетентності за когнітивним компонентом. Результати контрольного етапу показали значне покращення порівняно з констатувальним: високий рівень: зростання з 10% до 30% (+20%); достатній рівень: зростання з 30% до 40% (+10%); середній рівень: зниження з 40% до 20% (-20%); низький рівень: зниження з 20% до 10% (-10%). Представимо отримані дані табл 2.8.

Таблиця 2.8 – Показники рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності за компонентами на контрольному етапі експерименту в групах

Групи	Рівні (осіб / %)							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	осіб	%	Осіб	%	осіб	%	осіб	%
Експериментальна	2	30,0%	4	40,0 %	2	20,0%	2	10,0%
Контрольна	2	20,0%	3	30,0%	3	30,0%	2	20,0%

На нашу думку такі результати підвищені в обох групах зумовлені правильно підібраними формами і методами роботи з дітьми дошкільного віку, ефективній організації сюжетно-рольової гри як засобу формування означеної компетентності. Цими даними ми доводимо, що у грі дитина не тільки закріплює попередньо отримані знання, а й отримує нові. На цьому етапі нами простежувалось, що діти ставали більш впевненими у своїх діях, виявляли навички спілкування з однолітками, намагались співпрацювати в команді та вирішувати проблемні завдання.

Надалі ми представимо рівні сформованості соціально-громадянської компетентності за компонентами в експериментальній та контрольній групах на контрольному етапі експерименту рис. 2.11. та 2.12.

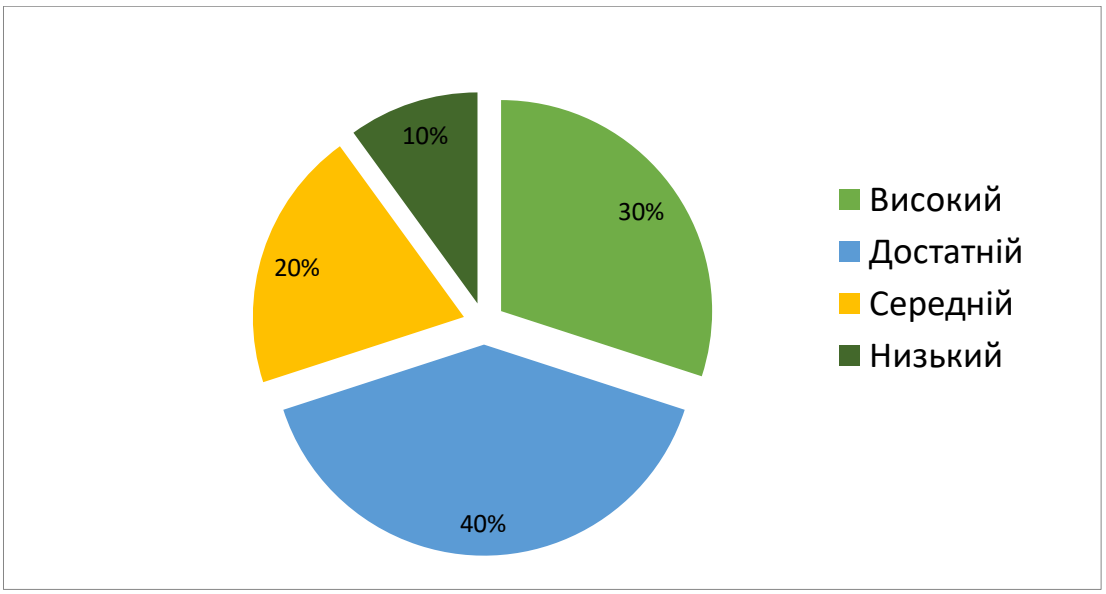

Рисунок 2.11 – Показники рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності за компонентами на контрольному етапі експерименту в експериментальній групі

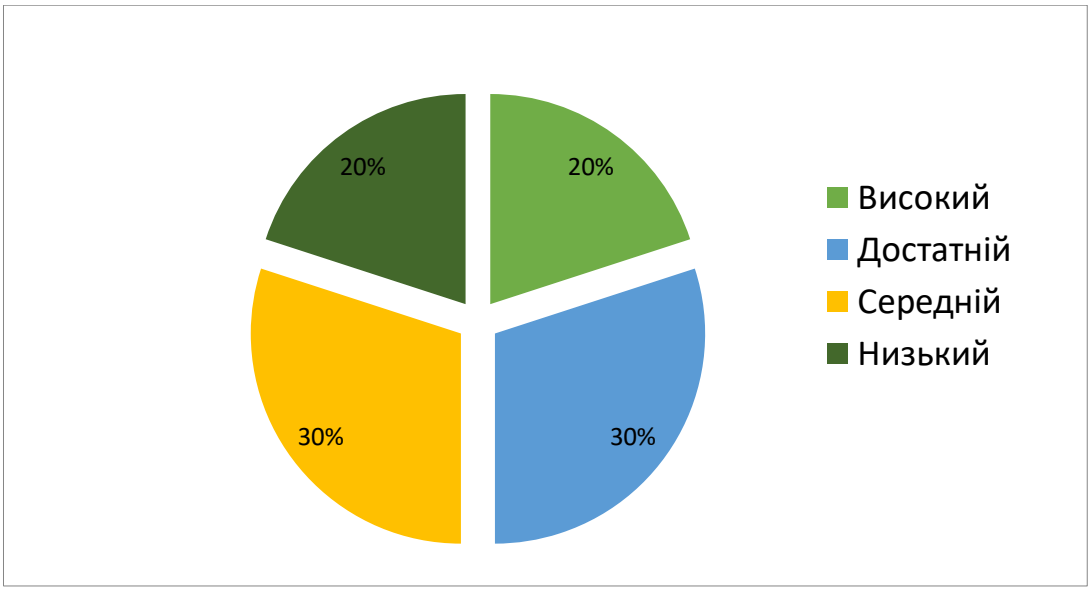

Рисунок 2.12 – Показники рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності за когнітивним компонентами на контрольному етапі експерименту в контрольній групі групі

Порівнюючи рівень сформованості соціально-громадянської компетентності в обох групах загалом ми можемо представити порівняльний аналіз отриманих результатів (табл.2.9).

Таблиця 2.9 – Порівняльний аналіз отриманих даних у експериментальній та контрольній групах щодо сформованості соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку

Етапи експерименту	Групи	Рівні розвитку (осіб / %)							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Констатувальний	ЕГ	1	10,0%	3	30,0%	2	40,0%	4	20,0%
	КГ	2	20,0%	3	30,0%	3	30,0%	2	20,0%
Контрольний	ЕГ	2	30,0%	4	40,0%	2	20,0%	2	10,0%
	КГ	2	20,0%	3	30,0%	3	30,0%	2	20,0%

За результатами дослідження можемо визначити, що рівень сформованості соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку підвищився, що підтверджує ефективність запропонованої моделі у попередньому розділі та методичних рекомендацій.

Отримані дані сформованості соціально-громадянської компетентності на контрольному етапі експериментузазначені на рис.2.13.

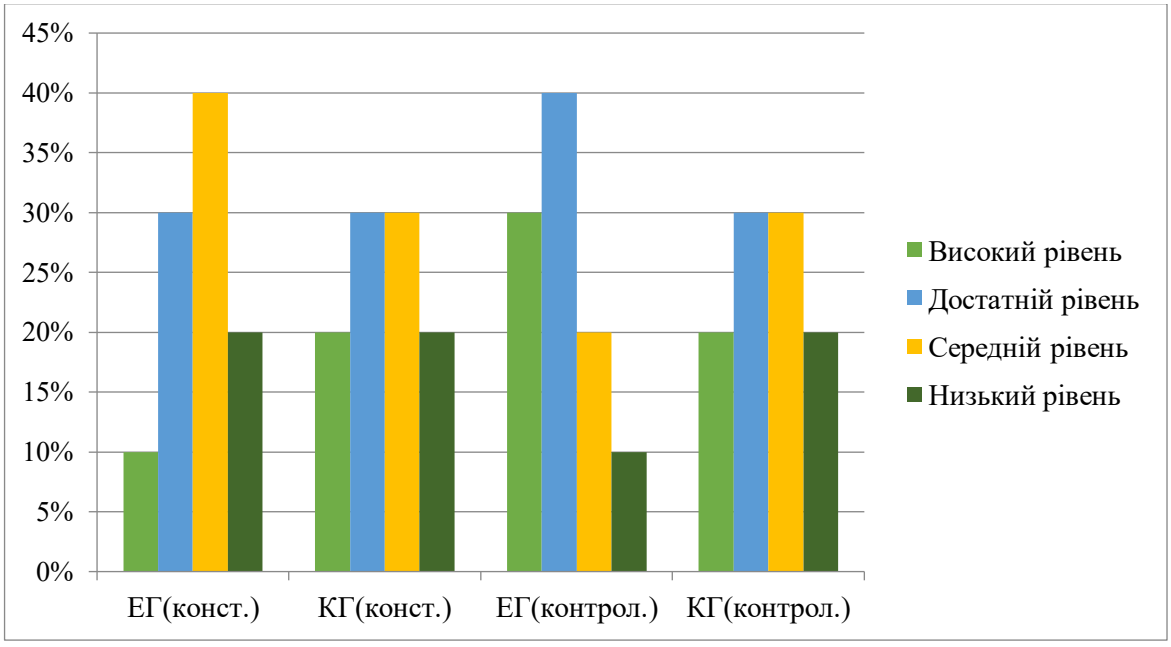

Рисунок 2.13 – Загальні дані контрольного етапу експерименту

Аналіз усіх отриманих показників дослідження надає можливість стверджувати, що застосування сюжетно-рольової гри як засобу формування означеної компетентності є ефективним та сучасним підходом. У такому напрямі вихователь отримує широкий спектр виховних, розвивальних та пізнавальних можливостей розвитку особистості дітей дошкільного віку.

За представленими даними можна стверджувати, що діти за наведеним показниками у підрозділі 2.1 (щодо сформованості соціально-громадянської компетентності за критеріями) мають кращий результат. Це простежується у рівні знань дітей, навичок взаємодії з однолітками та довкіллі загалом, емоційному ставленні дитини до народних традицій та свят, бажанні брати у них участь тощо. Особливо емоційно діти реагували на процес проведення сюжетно-рольової гри, вони швидко вже могли розподілити ролі, дотримувались правил, збільшилась тривалість гри, діти використовували предмети замінники та інші матеріали. Сюжет гри став складнішим та удосконаленим. Також діти виявляли бажання брати участь у волонтерських заходах, малювали для захисників малюнки, аргументували свою думку щодо малюнку, виявляли повагу до ставленні до рідної мови та власної Батьківщини.

Щодо підвищення рівня сформованості означеної компетентності наголошували також і вихователі і батьки дітей. Вдома діти розповідали батькам про те, що вони дізнались на занятті про рідний край, намагались чітко висловлювати свою думку. Батьки зазначили, що у дітей виявився рівень знань правил поведінки у громадських місцях (магазині, театрі, перукарні тощо). На нашу думку ці результати позитивно вплинули на розвиток особистості дітей старшого дошкільного віку загалом.

Отже, у цьому розділі нами визначено компоненти, рівні та показники сформованості соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку. Проведено діагностику за відповідно підібраними іграми та вправами, спостереження за поведінкою дітей, запропоновано методичні рекомендації для роботи вихователів з дітьми в означеному напрямі, технологію та модель сучасного підходу до патріотичного виховання дітей

дошкільного віку. Підведено підсумки результатів дослідження, представлено загальні показники сформованості означеної компетентності у дітей.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі доведено актуальність дослідження, що полягає у тому, що особистість дитини дошкільного віку формується перш за все у період дошкільного дитинства. У дитини формуються необхідні якості та характеристики, компетентності, що передбачені програмами розвитку дітей дошкільного віку. Саме у цьому віці дитина засвоює знання, норми та правила поведінки у суспільстві, проходить адаптацію до нового колективу у закладі освіти. Тому необхідно педагогам закладів дошкільної освіти спрямувати свою роботу на формування соціально-громадянської компетентності, адже з урахуванням сучасних умов та воєнного стану держава прагне бачити суспільство з активною громадянською позицією та готовністю відновлювати державу після війни. Знання та навички дитина засвоює і відображає у процесі провідної діяльності у дошкільному віці – гри.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано сутність понять «соціально-громадянська компетентність», «гра», «моральне виховання», «патріотичне виховання», «сюжетно-рольова гра». Визначено зміст та завдання формування соціально-громадянської компетентності дошкільників. Охарактеризовано структурні елементи соціально-громадянської компетентності, представлено перелік моральних чеснот особистості, які необхідно формувати у дітей дошкільного віку. Визначено, що велику роль у формуванні соціально-громадянської компетентності відіграє організація патріотичного виховання дошкільників. Представлені завдання та засоби патріотичного виховання.

Доведено значення гри у формуванні гармонійної особистості дитини. Представлено класифікацію ігор, особливості підбору ігрових матеріалів за віковими періодами. Окреслено особливості та принципи організації сюжетно-рольової гри. Представлено переваги організації ігрової діяльності дошкільників у засвоєнні знань. Доведено, що діти ефективно засвоюють

знання саме у практичній діяльності.

У ході дослідження розроблено та теоретично обгрунтовано модель формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку. Модель включає наступні елементи: забезпечення співпраці вихователів і педагогів, організація сучасного ігрового середовища, реалізацію підходу «навчання через гру», забезпечення ефективного патріотичного виховання, впровадження народознавства у роботу з дітьми дошкільного віку, визначено сучасні характеристики гри (активна, соціальна, радісна, значуща, мотивуюча), доведено необхідність їх забезпечення у роботі з дошкільниками.

У ході дослідження було проведено педагогічний експеримент на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 285 «Посмішка» Запорізької міської ради. Враховуючи мету та завдання педагогічного експерименту визначено, компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний) і рівні (високий, достатній, середній, низький) та показники сформованості соціально-громадянської компетентності дітей.

Підібрано ігри та вправи для констатувального етапу експерименту, за допомогою вибраних нами ігор, вправ, інших роботи проведених з дітьми старшого дошкільного віку ми визначили недостатню сформованість основ соціально-громадянської компетентності, що зумовило необхідність розробки методичних рекомендацій вихователям закладів дошкільної освіти.

У методичних рекомендаціях представлено сучасні підходи до патріотичного виховання та формування соціально-громадянської компетентності на основі досвіду та ідей Г. Ващенка, представлено етапи патріотичного виховання, сучасні підходи до визначення поняття «народознавство», його роль у вихованні дошкільників як свідомих громадян своєї держави. Запропновано «педагогічну скарбничку» вихователям для організації роботи з дітьми дошкільного віку, ідеї сюжетно-рольових ігор з дошкільниками. Формування у дітей основ патріотизму засобами народознавства – дуже складний і багатогранний процес, який вимагає чіткої організації педагогічної праці та активної творчої діяльності вихованців,

цілеспрямованості в роботі, вміння зосередитись на головному. Тому основою національно-патріотичного виховання дошкільнят має стати систематизація та поглиблення знань з історії матеріальних, духовних і культурних надбань рідного народу. Необхідно домогтися, щоб вихованці усвідомили правильні поняття про культуру, побут, звичаї, традиції та обряди українського народу і водночас навчилися шанобливо ставитися до матеріальних і духовних цінностей інших народів.

Враховуючи розроблені нами методичні рекомендації для вихователів та впровадження моделі у практику роботи закладу дошкільної освіти ми отримали результати дослідження, які вказали на підвищення рівня сформованості соціально-громадянської компетентності дітей. Ми вважаємо, що такий результат відбувається також завдяки правильно підібраним формам і методам роботи з дітьми, впровадженням підходу «навчання через гру» та організації сучасного середовища.

Отже дослідження проведене, мету роботи досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. К. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.08. Умань, 2015. 503 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. (дата звернення 12.04.2025)

3. Бех І Д. Категорія «ставлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості. *Педагогіка і психологія.* 1997. С. 9–21.

4. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2 (63). С. 26–31.

5. Бінюк А. Дидактична гра як метод навчання. Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 26 вересня 2022 р.). Луцьк, 2022. С. 27–31.

6. Богуш А. М., Березовська Л. М. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. Одеса : М. П. Черкасов, 2008. 203 с.

7. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 235 с.

8. Ващенко Г. Завдання національного виховання української молоді. *Хвороби в галузі національної пам'яті*. Київ: Просвіта 2003. Т. 5. С. 170–176.

9. Вовк Л. П. Словник навчально-педагогічних понять і термінів : методичний посібник / укл. Л. П. Вовк, Г. Д. Панченко, О. С. Падалка та ін. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. 83 с.

10. Водолага Н. В. Навчання розповідання дітей старшого дошкільного віку в театралізованій діяльності. Одеса : Автограф, 2001. 224 с.

11. Воєвода З. Морально-етичні аспекти вивчення літератури. *Дивослово.* 2006. №6. С. 27–31.

12. Волощенко Н. О., Корнійчук А. В. Роль сюжетно-рольової гри у формуванні моральних норм поведінки дітей старшого дошкільного віку. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць. 2024. Випуск 13 (5). С. 68–78.

13. Гончаренко С. Украинський педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 317 с.

14. Гура О І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : теоретико-методологічний аспект : моногр. Запоріжжя :ЗІДМУ, 2006. 332 с.

15. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / Г. В. Бєлєнька та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

16. Ковальова Н. Гра – розвиток, діяльність, навчання. Київ : ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 35 с.

17. Козубовська І., Розлуцька Г., Савко О. Взаємодія школи і родини у вихованні молодших школярів: вітчизняний і зарубіжний досвід : метод. рек. Ужгород : Ужгородський національний університет. 2021. 28 с.

18. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

19. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYAROZVYTKUGROM ADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

20. Косенчук О. Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 3–8.

21. Косенчук О. Соціально-громадянська компетентність дошкільника: сучасний освітній вектор. *Дошкільне виховання*. 2023. № 5. С. 8–10.

22. Косенчук О., Куземко Л. Виховуємо соціально компетентногогромадянина у грі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 6. С. 9–13.

23. Крайнова Л. В. Розвиток діалогічного мовлення двомовних дітей через творче опрацювання української казки. *Наука і освіта*. 2002. № 1. С. 144-148.

24. Крутій К. Л., Письменна Л. М., Щербань Л. І. Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку. Запоріжжя : Ліпс, 2009. 200 с.

25. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства : навч. посібн. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.

26. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : монография. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 319 с.

27. Луцан Н. І. Розвиток мовлення в ігровій діяльності дошкільників. *Обрії*. 2004. № 2 (19). С. 97-100.

28. Любашина В. В. Формування діалогічних умінь у дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2006. 244 с.

29. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. 1997. № 2-3. С. 3-19.

30. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2009. 208 с.

31. Методичні матеріали до курсу «Теорія та методика розвитку рідного мовлення» : для студ. ф-ту психології та соц. роботи, спец. «Дошкільне виховання; практична психологія» / уклад. А. М. Аніщук. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М.Гоголя, 2006. 36 с.

32. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від двох до семи років «Дитина» / наук. ред. Г. В. Бєлєнька, О. А. Половіна, І. В. Кондратець. Київ : ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021. 568 с.

33. Омеляненко А. В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми : монографія. Донецьк : Юго–Восток, 2009. 196 с.

34. Пометун О. Формування громадянської компетентності : погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.

35. Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах : Лист МОН від 25.07.2016 № 1/9-396. URL: https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKMTZFNm9obmZoTjg/view?resourcekey=0-LZZJQi7dhtZBRXA-y_f1NA (дата звернення: 10.03.2025).

36. Про освіту : Закон України від 05.09.2017.2020 № 2145-VIII. Дата оновлення 24.06.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення 19.11.2024).

37. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року: Міжнародний документ від 18.12.2006 № 2006/962/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення 09.04.2025).

38. Рагозіна В. В. Виховання начатків громадянськості у старших дошкільників художньо-естетичними засобами. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709352/1/Ragozina_Viktoriya_stattya.pdf (дата звернення: 12.04.2025).

39. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.

40. Родигіна І В. Компетентнісний підхід в освіті : синергетичний вимір. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2014. № 1. С. 44–49.

41. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку : монографія / Л. О. Калмикова, Н. В. Харченко, С. Д. Дем'яненко, Л. А. Порядченко. Київ : Вид-во «ПП Медвєдєв», 2007. 304 с.

42. Рухливі ігри : з методикою викладання : навч. посібник / уклад. : Безверхня Г. В., Семенов А. А., Килимистий М. М., Маслюк Р. В. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 104 с.

43. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. *Вікова та педагогічна психологія* : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

44. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

45. Смолюк С. В. Створення розвивального освітнього середовища в умовах закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*, 2019. Випуск 14.Т. 2. С. 188–191.

46. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку : моногр. / за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 287 с.

47. Соціологія : словник термінів і понять / за заг. ред. Біленького Є. А. Київ : Кондор, 2006. 372 с.

48. Субіна О О. Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури: дис. … канд. пед. наук : Київ, 2015. 248 с.

49. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 3. С. 283–582.

50. Сухомлинський В. О. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Дошкільне виховання*. 2003. № 3. С. 3–8.

51. Трифонова О. С. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей у працях науковців. *Наука і освіта*. 2012. № 5. С. 123-129. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/14108/1/Trifonova.pdf. (дата звернення 14.03.2024)

52. Українські народні рухливі ігри у дошкільному навчальному закладі : навч. посіб. Вид.3-тє, перероблене й доповнене / уклад. : С. І. Матвієнко, І. І. Заплішний. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 152 с.

53. Шахрай В. М. Теоретико-методичні засади формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ. 2016. 534 с.

54. Шкребтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с. URL: https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2019/shkrebtienko/dis.pdf (дата звернення: 01.04.2025).

55. Шульга Л. Педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку. *Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в умовах очної, дистанційної та змішаної освіти у 2021/2022 навчальному році :* метод. рекомендації : у 3-х ч. / відп. ред. О. Варецька, ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Ч. ІІІ. Дошкільна освіта. Запоріжжя : СТАТУС, 2021. С. 38–49.

56. Gedviliene G. Social Competence of Teachers and Students: The Case Study of Belgium and Lithuania. Kaunas : Vytautas Magnus University. Kaunas, 2012. 106 p.

57. Kanning U. P., Horenburg M. Social competence – an overview of contemporary research and practice. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 2. С. 141–153

58. Ladd G. W. Social competence: an important educational objective? *AsiaPacific Journal of Research in Early Childhood Education*. 2007. Vol. 1. № 1. P. 3–37.

ДОДАТКИ

Додаток А

«Скринька ідей» для вихователя

Методи виховання дошкільнят забезпечують оволодіння ними знаннями про рідний народ, його Батьківщину і на цій основі - розвиток національних рис і якостей підростаючого покоління. Серед актуальних методів і прийомів формування соціально-громадянської компетентності дошкільників є:

1. Розповіді про природу, рідне місто\селище, столицю України, про Збройні сили України та їхні успіхи, про Батьківщину тощо з максимальним включенням дитини у процес відкриття й засвоєння знань.

2. Вивчення патріотичних гасел, пояснення цих понять та вживання їх у повсякденні. (Наприклад: «Моя Батьківщина - Україна», «Слава Україні! Героям слава!», «Україна понад усе!», «Слава ЗСУ!», «Ми - діти козацького роду», «Ми - діти твої, Україно!», «Діти України - за мир!», «Ми хочемо миру», «Україна - єдина країна» та ін.).

3. Організоване спостереження за навколишньою дійсністю, вміло поєднане з читанням художніх творів, слуханням музики, малюванням, розгляданням репродукцій картин.

4. Перегляд фото й відеоряду про нашу Україну, подвиги нашого героїчного народу, якому важливо зберегти ознаки державності; про те, яку мужність проявляють дорослі й діти, захищаючи Прапор і Герб, співаючи Гімн України на головних площах у захоплених ворогом містах і селах, у бомбосховищах.

5. Перегляд мультфільмів, відеороликів, мультимедійних презентацій патріотичного спрямування та бесіда за їх змістом.

6. Відтворення переживань і почуттів дітей у власній творчості (малюванні, ліпленні, аплікації, художній праці тощо); створення тематичних виставок.

7. Розповіді про свої враження від екскурсій вулицями рідного міста/селища, до історичних пам'яток, визначних місць; онлайн-екскурсії місцями країни.

8. Розгляд експонатів групових та загальносадових міні-музеїв, їх опис; бесіда за змістом міні-музеїв (хліба; українських вишиванок; українського побуту; народної гри та іграшки; писанки; українського села; корисних копалин; українського національного одягу; українських народних ремесел тощо); віртуальні подорожі у міні-музей.

9. Безпосередня участь дітей у благоустрої довкілля та природоохоронній діяльності; акціях, спрямованих на благоустрій території та збереження довкілля у власній громаді чи місцевості (висаджування дерев та інших рослин; звільнення території від засмічення; підтримання чистоти вулиць, парку майданчика тощо).

10. Посильна трудова діяльність дошкільників в облаштуванні укриття, бомбосховища (створенні осередків активності).

11. Широке використання фольклору в усіх його жанрах (пісеньки-забавлянки, казки, загадки, прислів'я, приказки, міфи, легенди), народної пісенної творчості (колискові, народні пісні і танці, хороводні ігри, колядки, щедрівки, веснянки, гаївки).

12. Ознайомлення дітей з розмаїттям народної творчості. (Різьбярство, лозоплетіння, гончарство, музика, література, вишивка, писанкарство, живопис - це далеко не повний перелік ремесл, якими споконвіку славився український народ).

13. Ознайомлення дітей з народним декоративно-ужитковим мистецтвом, побутом, одягом, посудом, народною іграшкою тощо.

14. Зустрічі та бесіди з цікавими людьми; узагальнювальні бесіди.

15 Пізнавальна розмова з дітьми про внесок видатних українців (воїнів-героїв, волонтерів, спортсменів, спортсменів-паралімпійців, науковців, майстрів, художників, письменників, музикантів) у становлення й розвиток своєї країни, що своєю мужністю стверджують велич України у цілому світі.

16. Читання та інсценування творів художньої літератури, легенд, вивчення віршів національно-патріотичного змісту.

17. Ігри-драматизації за змістом художніх творів, українських народних казок.

18. Розгляд ілюстративних матеріалів, дитячої енциклопедії, фотоальбомів про конкретні факти історії, традиції, культури України та бесіда за їх змістом.

19 Посильна участь дітей у творчих, кулінарних майстер-класах; залучення дітей до рукоділля з різними матеріалами.

20. Експериментування та нескладні досліди з пізнання властивостей об'єктів природи рідного краю; спостереження за тваринним та рослинним світом, явищами природи.

21. Складання родинного дерева та родинних історій разом з батьками.

22. Вирішення проблемних запитань. (Наприклад: - Що б ви хотіли змінити у житті нашого садочка (нашого селища/міста)? Чому наше селище/місто має таку назву? Чому різні народи світу мають дружити? Що потрібно для того, щоб не стало повітряних тривог? Для чого людям потрібен мир? Як ви можете допомогти нашим ЗСУ наблизити перемогу? Та ін.).

23. Використання інтелектуальних карт (Наприклад: «Найкраща земля», «Моя Батьківщина - Україна», «Народні обереги», «Народна іграшка», «Україна - єдина країна», «Природа рідного краю», «Професії батьків», «Державні і національні символи України», «Українська кухня», «Моя безпека» та ін.).

24 Аналіз конфліктних ситуацій («Що б сталося, якби...?», «Слід вчинити так..., тому що...»), стилів поведінки дітей та дорослих; залучення дітей до складання «Правил групи», бесід про праві та обов'язки дитини.

25 Використання інтерактивних методів і вправ. (Наприклад: Мікрофон»; «Коло ідей»; «Якби я був/ла президентом...»; ««Що буде, якщо...?»; «Добре - погано»; «Користь - шкода»; «Навпаки»; «Чим може бути?»; «Моделювання проблемних ситуацій»; «За і проти»; «Реклама»; «Інтелектуальна розминка»;

«Вікторина»; «Якби Київ заговорив, то...» тощо).

26. Дидактичні, сюжетно-рольові ігри національно-патріотичного змісту.

27. Слухання музики, розучування та виконання українських народних пісень, таночків, хороводів, народних ігор.

28. Участь дошкільників у народних та державних святах (Різдво, Великдень, День вишиванки, День Конституції, День Незалежності, День захисника Вітчизни та ін.)

29.Написання колективних листів з малюнками для захисників у зону бойових дій.

30. Посильна допомога дітей вихователям групи та батькам у їхній волонтерській діяльності; участь у громадському житті селища/міста; залучення дітей до благодійних акцій та проєктів.

Додаток Б

Картотека ігор для дошкільників, що спрямовані на формування соціально-громадянської компетентності дітей

1. Ігри на формування соціальних навичок дошкільників.

«А що в нас на ніжках?»

Мета: зміцнення м'язово-зв'язкового апарату ніг і тулуба, формування правильного виконання команд.

Матеріал: різнокольорові стрічки, різне взуття, килимок.

Хід гри

Дитина лежить на спині, витягнувши прямі зімкнуті ноги. Ведучий щоразу пов'язує на її стопу різні стрічки так, щоб дитина не бачила взуття. За командою «А що в нас на ніжках?» дитина піднімає носки й одночасно голову, дивиться на ноги на рахунок 1,2,3,4, повільно опускає на килимок голову, потім ноги.

Дорослий контролює положення хребта дитини, яка повинна всією спиною притискатися до килимка.

«Обручі»

Мета: тренування різнобічної координації рухів, зорової, слухової, моторної пам'яті, спритності, швидкості реакції на сигнал (команду); формування вміння узгоджувати свої дії з діями інших членів команди; розвиток функції подиху.

Матеріал: обручі.

Хід гри

Діти стоять або сидять. Ведучий котить обруч до протилежної стіни зали. Діти біжать за ним і приносять обруч ведучому, той знову котить обруч і при цьому дає команду: «Покотили обручі!». Діти котять уже власні обручі.

Потім ведучий і діти високо піднімають обручі й зі словами: «Підняли високо-високо» – витягуються, дивляться вгору. Потім надягають обручі через

голову на себе та, опускаючи на підлогу, промовляють: «Бух, бух, упав обруч». Переступають через обручі й катають їх по кімнаті.

Перемагають ті, хто більш чітко й красиво виконає завдання.

«Заїнька-паїнька»

Мета: розвиток координації рухів, підвищення емоційного тонусу, розвиток почуття ритму й навички виконувати команди.

Хід гри

Ведучий стає навпроти дитини та просить її повторювати за ним рухи відповідно до слів пісні:

«Заїнька, поклонися,

сіренький, поклонися,

Ось так, ось сяк поклонися!

(Кланяється в різні боки.)

Заїнька, повернися,

сіренький, повернися,

Ось так, ось сяк повернися!

(Повертається,руки на поясі.)

Заїнька, гупни ніжкою,

сіренький, гупни ніжкою,

Ось так, ось сяк гупни ніжкою!»

(Гупотить по черзі кожною ногою.)

Ведучий уважно стежить за правильним виконанням рухів, спостерігає за тим, щоб діти не були перевтомлені й занадто збуджені.

«Різнокольорові машини»

Мета: розвиток координації зорового, слухового й моторних аналізаторів, уміння орієнтуватися в просторі, узгоджено діяти за командою, розрізняти кольори.

Матеріал: три різнокольорові прапорці й жетони цих самих кольорів за кількістю учасників.

Хід гри

Ведучий показує дітям жетони й називає кожному колір жетона. Потім показує колір свого прапорця або жетон такого самого гольору та пояснює: «Коли прапорець цього кольору піднятий, а в тебе є такого ж кольору жетон, ти «їдеш в автомобілі». Коли прапорець опущений, ти «повертаєшся в гараж» (сідаєш на стілець)».

Після того як діти все зрозуміли, починається гра. Ведучий має стежити, щоб усі дії виконувалися чітко й без помилок.

«Будуємо ляльці кімнату»

Мета: викликати в дитини бажання піклуватися про ляльку; вивчити назви предметів меблів; розширити уявлення, пов'язані з облаштуванням кімнати для ляльки.

Матеріал: лялька, іграшкові меблі (стіл, стільці, ліжко), чайний посуд.

Хід гри

На столі перед дитиною стоять меблі для ляльки Катрусі: два стільці, стіл, шафа для білизни, ліжко, диван, крісло. Дорослий називає предмети меблів, а дитина повторює.

«Наша Катруся, – розповідає дорослий, – купила нові меблі. Вона покаже нам свої покупки, а ми порадимо їй, як розмістити меблі в кімнаті». Дорослий пропонує дитині розглянути меблі, потім розставляє їх.

«Подивитися» на Катрусині меблі приходить «песик». Дитина розповідає йому, які меблі купила лялька. Дорослий спонукає дитину використовувати в мовленні слово «меблі».

Песик намагається «запам'ятати» назви предметів меблів, але «плутає» стілець із кріслом, диван із ліжком.

Дорослий пропонує пограти в гру «Чого бракує?», щоб допомогти песику «запам'ятати» нові слова. Дитина закриває очі, а дорослий ховає який-небудь предмет меблів. Дитина вгадує, якого предмета меблів не вистачає.

Гра повторюється три-чотири рази.

«Пальчик об пальчик»

Мета: виконання дій за командою, координація рухів рук.

Хід гри

Дитина сидить напроти ведучого. Під пісеньку ведучого вона повторює за ним рухи.

Пальчик об пальчик тук і тук. (Повторити два рази.)

Плескай, плескай, плескай! (Плескати в долоні.)

Ніжками тупоти, тупоти! (Повторити два рази.)

Сховалися, сховалися! (Закрити обличчя руками.)

Пальчик об пальчик тук і тук. (Повторити два рази.)

«Ладусі»

Мета:координація рухів, збільшення амплітуди рухів у суглобах рук і кистях, координація слухового аналізатора й рухів за командою.

Хід гри

Ведучий показує, як треба робити стуки, дитина копіює ведучого. Потім за командою ведучого робить стуки: перед собою, над головою, за спиною, у положенні стоячи, сидячи навпочіпки, лежачи на спині, лежачи на череві. Ведучий задає темп (ладусі, ладусі ...плеск, плеск).

Необхідно дуже уважно стежити за частотою дихання й емоційним збудженням, почервонінням або зблідненням шкіри, пітливістю обличчя.

«Кошлатий пес»

Мета: загальне зміцнення м'язів ніг; виховання терпіння, розвиток швидкості реакції, підвищення емоційного тонусу; розвиток уміння керувати власною поведінкою (не бігти до кінця тексту), зближення й об'єднання дітей.

Хід гри

Ведучий вибирає за допомогою лічилки «пса». «Пес» сидить осторонь. Діти повільно йдуть до нього, промовляючи:

Ось і пес сидить кошлатий,

Носик свій сховавши в лапи

Тихо, мирно він сидить.

Ходім, його розбудимо,

Подивимось, що ж буде.

Діти тихенько підходять і плескають у долоні. «Пес» підхоплюється й ловить дітей. Гра повторюється три-чотири рази.

«Автомобілі й горобчики»

Мета: навчити малят керувати власною поведінкою, дотримуватися правил; учити терпіння, координації рухів.

Хід гри

Ведучий креслить кола – «будиночки» для горобчиків, розповідає, як горобці клюють зернятка на дорогах. Коли проїжджають машини, вони ховаються у свої будиночки.

Дітей об'єднують у дві команди: одні – горобчики, інші – автомобілі.

1. Ігри на формування комунікативних навичок дитини.

Якщо «так» – плескай у долоні, якщо «ні» – стрибай

Мета: розвиток комунікативних навичок у дітей, розвиток слухової уваги.

Вік: 3–4 роки.

Кількість учасників: від двох.

Хід гри: дорослий говорить речення, а діти мають оцінити їх та продемонструвати своє ставлення: якщо погоджуються – оплесками, якщо– ні або якщо ось у реченні є неправильним– підстрибнути.

Приклади речень:Рома завітав до бабусі й так зрадів, що образився на неї. Сашко забрав іграшку в Андрійка й побився з ним, Андрійко бразився. Оленці дуже подобається Денис, тому вона його побила.

«Інтерв'ю»

Мета: розвиток комунікативних навичок, активного мовлення, вміння вступати в діалог.

Вік: 4–5 років.

Кількість учасників: від трьох.

Обладнання: стілець.

Хід гри: діти обирають ведучого – він ставитиме запитання. Діти по черзі сідають на стільчик , уявляють , що вони дорослі , а ведучий просить назвати своє ім'я і по-батькові, розповісти про свою сім'ю, про роботу, захоплення.

Примітка: запитання від ведучого можуть бути про що завгодно, головне – щоб розмова була «доросла».

«На містку»

Мета: розвиток комунікативних навичок, моторики, спритності.

Вік: 5–6 років.

Кількість учасників: дві команди, від трьох дітей у кожній.

Хід гри: на підлозі крейдою дорослий малює місток (завширшки 30–40 см, завдовжки близько 100 см). За умовами гри учасники мають «розминутися» на містку. Пара дітей починає йти з одного берега на інший одночасно– по одному не можна – місток перевернеться. Команди вболівають за своїх учасників.

«Дражнилки»

Мета: розвиток комунікативних навичок, зняття негативних емоцій.

Вік: 4–5 років.

Кількість учасників: від двох.

Обладнання: м’яч.

Хід гри: діти стають у коло, передають м’яч одне одному, звертаються на ім’я і дражняться необразливими словами (наприклад, назвами овочів чи фруктів).

Умова така– ображатися не можна, оскільки це – гра.

Закінчувати гру слід добрими словами – компліментами.

Примітка: м’яч потрібно передавати швидко, довго не замислюватися.

Напередодні можна провести бесіду на тему образливих слів.

«Полювання на тигрів»

Мета: розвиток комунікативних навичок.

Вік: 4–5 років.

Кількість учасників: від чотирьох.

Обладнання: маленьке іграшкове тигреня.

Хід гри: діти обирають того, хто першим водитиме. Він розвертається до стіни та лічить до 10. Діти стають у коло й передають тигреня одне одному.

Коли ведучий закінчує лічити, дитина, в якої тигреня опинилося в руках, ховає його в долонях і витягує руки вперед, решта робить так само. Ведучий має знайти тигреня. Потім ведучим стає той, хто ховав тигреня.

«Давай поговоримо»

Мета: розвиток комунікативних навичок.

Вік: 4–7 років.

Кількість учасників: від двох (обов'язково хоча б один дорослий).

Хід гри: дорослий починає гру словами: «Давай поговоримо. Я хотів би стати (чарівником, левом, маленьким…). Як ти гадаєш, чому?» Дитина намагається пояснити. Так відбувається початок бесіди. Далі бесіду підтримує та спрямовує дорослий за допомогою навідних і відкритих запитань. Завершити розмову можна запитанням до дитини: «А ким ти хотів би бути?»

Примітка: дорослий має уникати настановної позиції, прагнути спілкуватися на рівних із дитиною, наголошуючи на важливості та значущості думок дитини.

«Клубочок»

Мета: розвиток комунікативних навичок.

Вік: від 4 років.

Кількість учасників: від п'ятьох.

Обладнання: клубочок ниток (бажано товстих, приємних на дотик).

Хід гри: діти сідають півколом, дорослий – навпроти. Намотує нитку на палець, кидає клубочок комусь із дітей та ставить запитання (Як тебе звати? Який твій улюблений колір? У що ти найбільше любиш гратися? та ін.). Дитина відповідає на запитання, намотує нитку на пальчик (не туго) та ставить своє запитання іншій дитині. Якщо дитина не може дати відповідь, вона повертає клубочок запитання (Як тебе звати? Який твій улюблений колір? У що ти найбільше любиш гратися? та ін.). Дитина відповідає на запитання, намотує нитку на пальчик (не туго) та ставить своє запитання іншій дитині. Якщо дитина не може дати відповідь, вона повертає клубочок ведучому.

Примітка: ведучим може бути й дитина. Гра триває доти, доки ниточка всіх «об'єднає» або доки дітям цікаво. Гра має діагностичний характер – відразу можна виявити дітей, які мають труднощі у спілкуванні.

«Люстерко»

Мета: розвиток спостережливості, комунікативних навичок.

Вік: 4–5 років.

Кількість учасників: від п'ятьох.

Хід гри: діти обирають ведучого. Він стає в центр, діти півколом. Ведучий показує будь-які рухи, гравці мають їх повторювати. Той, хто помилився, – вибуває. Той, хто залишився сам (жодного разу не помилився), – стає ведучим.

«Кухарі»

Мета: розвиток комунікативних навичок, відчуття єдності з групою дітей.

Вік: від 4 років.

Кількість дітей: від п'ятьох.

Хід гри: всі діти стають у коло – це «каструля» та «миска». Діти домовляються, що «готуватимуть»: суп, компот, салат абощо. Кожен вигадує, ким він буде – картоплею, ягідкою, цибулькою та ін. Ведучий (дорослий) по черзі вигукує назви інгредієнтів. Хто себе почув – стає в коло, наступний стає в коло та буде – картоплею, ягідкою, цибулькою та ін. Ведучий (дорослий) по черзі вигукує назви інгредієнтів. Хто себе почув – стає в коло, наступний стає в коло та бере за руку свого товариша. Коли всі опиняються в колі, гра починається знову – можна починати готувати нову «страву».

Примітка: ведучий може допомагати готувати – «посолити», «поперчити», «перемішати» інгредієнти.

«Жива картина»

Мета: розвиток комунікативних навичок, довільності, виразності рухів.

Вік: 5–6 років.

Кількість учасників: від п'ятьох.

Хід гри: діти обирають ведучого (він відгадуватиме назву картини), потім домовляються про сюжет і «зображують» картину (потрібно не ворушитися).Змінити позу можна лише тоді, коли ведучий відгадав назву живої картини.

Примітка: акценти гри – вміння домовлятися. Дорослий – спостерігач, втручається лише тоді, коли напруження серед дітей надмірно зростає.

«Рука в руці» (долоньки)

Мета: розвиток комунікативних навичок, досвід взаємодії в парах, подолання побоювань тактильного контакту.

Вік: від 4 років.

Кількість учасників: від двох.

Обладнання: стіл, стільці та інші предмети інтер'єру.

Хід гри: діти стають у пари, тримаються долонями в такий спосіб: права долонька торкається лівої долоньки гравця навпроти, ліва долонька торкається правої. З'єднані таким чином пари гравців мають рухатися по кімнаті, оминаючи різні перепони (стільчики, столи тощо). Головна умова – не роз'єднувати руки.

Примітка: можна скласти пари дорослий–дитина. Можна ускладнювати гру – рухатися бігом, стрибками.

«Створення дива»

Мета: розвиток комунікативних навичок, емпатії.

Вік: 5–6 років.

Кількість учасників: будь-яка парна кількість.

Обладнання: чарівні палички (олівці, гілочки).

Хід гри: діти стають у пари. В одного з них – чарівна паличка. Торкаючись партнера по грі, дитина запитує: «Чим я можу тобі допомогти?», «Що я можу для тебе зробити?» Відповіді – заспівай, покажи, розкажи тощо.

Примітка: варто до початку гри провести бесіду щодо бажань дітей.

Акцентувати увагу на тому, що увага до людини має більшу цінність,

ніж вартість подарунка чи гостинця.

«Зоопарк»

Мета: розвиток комунікативних навичок, умінь розпізнавати мову міміки та жестів.

Вік: 5–6 років.

Кількість учасників: від 10 (потрібні дві команди гравців).

Хід гри: діти діляться на дві команди. Перша команда зображує різних тварин, пташок. Друга команда – глядачі. Вони гуляють зоопарком, «фотографують», спостерігають. Їхнє завдання – відгадати, хто кого зображує. Коли всіх відгадали, команди міняються ролями.

«Знайди відмінності»

Мета: розвиток комунікативних навичок, спостережливості.

Вік: від 4 років.

Кількість учасників: від двох.

Обладнання: папір, кольорові олівці.

Хід гри: дитина малює будь-що. Потім передає малюнок дорослому. Він додає деякі деталі малюнку. Завдання дитини — знайти, що змінилося (показати, розповісти). Далі дорослий малює, дитина додає деталі.

Примітка: можна організувати гру в парах дітей або по колу.

«Агов!»

Мета: розвиток інтересу до однолітків, слухового сприйняття, згуртованості дітей.

Вік: від 4 років.

Кількість учасників: від п’ятьох.

Хід гри: діти обирають, хто першим відгадуватиме. Ця дитина розвертається спиною до всіх гравців. Дорослий торкається дитини, яка вигукує «Агов!» Завдання — відгадати, хто гукав. Якщо відгадано, діти міняються ролями.

Примітка: щоб грати було цікавіше, можна змінювати голос.

«Хмарочос»

Мета: розвиток умінь домовлятися, працювати в команді.

Вік: від 5 років.

Кількість учасників: п’ятеро–шестеро.

Обладнання: кубики різного розміру, метр.

Хід гри: діти сідають у коло. Вони мають «побудувати» хмарочос: по черзі ставлять кубики один на один так, щоб утворювалася вежа. Завдання для дітей – домовитися, як ставити кубики, щоб вежа вийшла якнайвищою. Дорослий періодично підходить, щоб виміряти висоту будівлі.

Примітка: дорослий – спостерігач. Гра має діагностичний характер – чітко простежуються позиції дітей у міжособистісній взаємодії.

«Привіт — до побачення»

Навчання дітей ігор, у які можна грати з молодшими друзями.

Дорослий запитує, як можна привітатися/попрощатися за допомогою руки. Просить дитину показати. Якщо дитина відчуває ускладнення, показує сам. Потім разом програють ситуацію зустрічі та прощання. Можна проводити гру в парах дітей.

«Лагідність»

Дорослий просить дитину лагідно погладити іграшку, продемонструвати їй ніжне ставлення, турботу, сказати це словами. Сам показує, як це можна зробити.

Примітка: дорослий має виявити турботу та ласку з емоційним відгуком.

«Прокинься»

Дорослий разом із дитиною розігрує етюд пробудження. По черзі вони будять іграшку – ніжно, лагідно, турботливо, тихесеньким голосом. Можна пограти парами: один спить, інший будить. Завдання того, хто «прокинувся», відповісти взаємністю – посміхнутися. Потім діти міняються ролями.

«Потрібно – не потрібно»

Дорослий пропонує дитині щось попросити за допомогою жестів (без слів).Треба попросити те, що подобається, а відмовитися від того, що не подобається. Дорослий підказує рухи. Пояснює, чому так.

«Давай дружити»

Дорослий разом із дитиною розігрує ситуацію знайомства та початку дружби. Наприклад: «Я – зайченя. А я – білченя. Давай дружити!» Простягає руку, тримаючись за руки, разом ідуть, і т. д. Потім друзі прощаються до нової зустрічі.

Гра триває : учасники міняються ролями, відгадують нові образи, тримаючись за руки, разом ідуть, і т. д. Потім друзі прощаються до нової зустрічі.